

ASIAKASPERHEIDEN JA TYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA HDL:N
LASTENSUOJELUN PERHETYÖSTÄ JA PERHETYÖN MENETELMISTÄ

Hannaleena Salmi ja Jasmin Taatila

Opinnäytetyö, syksy 2009

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä, Helsinki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Hannaleena Salmi ja Jasmin Taatila. Asiakasperheiden ja työntekijöiden kokemuksia HDL:n lastensuojelun perhetyöstä ja perhetyön menetelmistä. Helsinki, Syksy 2009, 62 s., 5 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyö liittyy Helsingin Diakonissalaitoksen (HDL) Pitäjänmäen Perhetyön yksikön toteuttamaan avoperhetyöhön ja kuntouttavaan perhetyöhön, joka on yksi osa HDL:n lapsiperheiden päihdehuollon kehittämishanketta. Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia työntekijöiden ja asiakasperheiden kokemuksia perhetyöstä ja sen työmenetelmistä, asiakkaiden kokemuksia painottaen. Kokeusten tutkimisen tavoitteena on osallistua perhetyön kehittämiseen.

Opinnäytetyö on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusaineistoa kerättiin HDL:n perhetyöntekijöiltä kyselylomakkeilla ja asiakkailta teemahaastattelulla. Tutkimukseen osallistuivat yhteensä neljä asiakasperhettä ja kymmenen HDL:n perhetyöntekijää. Opinnäytetyö pohjautuu siis sekä perhetyöntekijöiden että asiakasperheiden kokemuksiin.

Tutkimusaineisto litteroitiin aineiston keräämisvaiheen jälkeen. Litteroinnin jälkeen tutkimusaineisto teemoiteltiin ja niiden kautta etsittiin vastauksia tutkimuskysymyksiin ja näin saimme tutkimustuloksia.

Tutkimustuloksista voi onnistuneen perhetyön edellytyksenä havaita yhteistyön toimivuuden ja luottamuksen tärkeyden, joissa molemmilla osapuolilla on oma roolinsa. Työntekijöiden mukaan suuri syy perhetyön epäonnistumiseen oli luottamuksen puute ja asiakkaiden sitoutumattomuus. Tutkimustulokset osoittivat myös sen, että asiakkaista suurin osa ei alkuvaiheessa tiennyt, mitä perhetyö on, eivätkä he siten osanneet tavoitteita asettaessaan määritellä, mitä perhetyöltä olisivat halunneet.

Tutkimustulosten mukaan asiakasperheiden kanssa oli käytetty paljon erilaisia menetelmiä, muun muassa keskustelua, kotikäyntejä, MIM-videointia, erilaisia rooli- ja parisuhde karttoja. Näiden lisäksi oli toiminnallisia ryhmiä ja retkiä.

Tutkimustuloksissa painottui asiakkaiden kokemus perhetyön perhekeskeisyydestä ja siitä, että heitä on vanhempina kohdeltu kunnioittavasti. Heidän on annettu ilmaista kaikki tunteensa. Asiakasperheet kokivat tärkeäksi perhetyön tuen ja sen, että sitä on tarvittaessa aina saatavilla.

Tutkimus tuo perhetyöntekijöille ja lastensuojelun perheiden kanssa työskenteleville lisätietoa asiakkaiden kokemuksista perhetyöstä ja sen menetelmistä sekä auttaa siten perhetyöntekijöitä ja muita alan ammattilaisia kehittämään omaa työtään.

Avainsanat: Lastensuojelun perhetyö, perhetyön menetelmät, kvalitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Salmi Hannaleena and Taatila Jasmin

Family work in child welfare: clients' and employees' experience.
62 p., 5 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2009.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.
Degree: Bachelor of Social Services.

This thesis was a part of a development project of Helsinki Deaconess Institute. The purpose of this study was to research both clients' and employees' experience of family work in child welfare and child welfare's work methods.

The research method of the study was qualitative and the research material was collected with open questionnaires and structured interviews. A questionnaire was given to the employees and interviews were conducted with the clients. Ten employees and four client families of the family work took part in this study. The transcribed research material was divided according to different themes. The themes were clients' and employees' experiences of family work and methods of family work. Themes were used to find answers to research questions. With the research questions we aimed to obtain the main results.

The results of the study showed that key issues in successful family work required trust and functionality in the collaboration between the clients and employees. Both parties had their role in creating mutual trust. According to the employees the main reason for the failure in family work was lack of trust and involvement of clients.

The results also showed that in the beginning, most clients did not know what family work meant and therefore were unable to set their goals.

In family work many different methods were used with clients, for example conversations, home visits, MIM video sessions and various mind maps of family members' roles in their family and relationships. Functional groups and excursions were also held.

Clients' experience on family-orientated character of family work and the parents' experiences on being treated respectfully by the employees should be emphasized as parents had found it important to be allowed to express all of their feelings.

Client families felt that the support and availability of family work when needed was vital.

The conclusion of this research is that the most important qualities of family work are mutual trust, successful work methods, and close contacts.

Keywords: child welfare, family work, client of family work, employee, methods of family work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELUN PERHETYÖ	8
2.1 Perhetyön moninaisuus lastensuojelussa.....	8
2.2 Perhetyön prosessi.....	10
2.2.1 Asiakkaaksi tulo	10
2.2.2 Perhetyön suunnitelma	10
2.2.3 Perhetyön työskentely ja sen arviointi.....	10
2.2.4 Perhetyön päättyminen.....	11
3 ASIAKKUUS PERHETYÖSSÄ.....	11
3.1 Lapsi perhetyössä	11
3.2 Vanhemmuuden tukeminen.....	15
4 PERHETYÖ HELSINGIN DIAKONISSALAITOKSEN PERHETYÖN YKSIKÖSSÄ	16
4.1 Avoperhetyö	16
4.2 Perhekuntoutus	18
4.3 Perhetyön yksikön työmenetelmät.....	21
4.3.1 Vuorovaikutus ja toiminnallisuus perhetyössä	22
4.3.2 MIM-vuorovaikutushavainnointi	23
4.3.3 Roolikartat.....	25
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	27
5.2 Tutkimusmenetelmä	27
5.3 Aineistonkeruu.....	29
5.3.1 Teemahaastattelu	29
5.3.2 Kyselylomake.....	31
5.3.3 Tutkimuksen tiedonantajat	32
5.4 Aineiston analyysi.....	33
5.5 Aikataulu.....	35
6 TUTKIMUSTULOKSET	35

6.1 Asiakkaiden kokemukset perhetyön yksikön toteuttamasta perhetyöstä .	35
6.1.1 Kokemukset perhetyön aloituksesta ja tavoitteiden luomisesta	35
6.1.2 Kokemukset perhekeskeisyydestä ja kunnioittavasta työotteesta.....	36
6.1.3 Perhetyön vaikutukset perheisiin	37
6.2 Asiakkaiden kokemukset perhetyön työmenetelmistä	39
6.2.1 Positiiviset kokemukset käytetyistä työmenetelmistä.....	39
6.2.2 Negatiiviset kokemukset käytetyistä työmenetelmistä	40
6.3 Perhetyöntekijöiden kokemukset toteuttamastaan perhetyöstä.....	41
6.3.1 Perhetyöntekijöiden kuvaus perhetyöstä	41
6.3.1.1 Perhetyöntekijöiden näkemykset lopputulokseen vaikuttavista tekijöistä	42
6.3.2 Perhetyöntekijöiden kuvaus käyttämistään työmenetelmistä	44
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	45
7.1 Asiakkaiden kokemukset perhetyön yksikön toteuttamasta perhetyöstä ja sen menetelmistä	45
7.2 Perhetyöntekijöiden kokemukset toteuttamastaan perhetyöstä ja käyttämistään menetelmistä	47
7.3 Tutkimuksen hyödyntäminen tulevaisuudessa	49
8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	50
8.1 Eettisyys terveys- ja sosiaalialan tutkimuksissa	50
8.2 Tutkimuksen luotettavuus.....	51
9 POHDINTA	52
LÄHTEET.....	54
LIITE 1 SAATEKIRJE	57
LIITE 2 ASIAKKAIDEN KIRJALLISEN LUVAN PYYTÄMISESSÄ KÄYTETTÄVÄ LOMAKE	58
LIITE 3 TEEMAHAASTATTELURUNKO ASIAKASPERHEILLE.....	59
LIITE 4 TYÖNTEKIJÖIDEN KIRJALLINEN SUOSTUMUS OSALLISTUMISESTA TUTKIMUKSEEN	60
LIITE 5 KYSELYLOMAKE	61

1 JOHDANTO

Lapsiperheiden päihdeongelmat ovat erittäin ajankohtainen ongelma. Huostaanotot ovat etenkin pääkaupunkiseudulla lisääntyneet ja erittäin usein suurin syy niihin on vanhempien päihdeongelma. Perhetyön yksiköstä saatujen tietojen mukaan noin 60 prosentilla asiakasperheistä oli jonkinlaisia päihdeongelmia tai päihdeongelma oli välitön syy huostaanottoon tai ohjaamiseen perhetyön yksikön asiakkuuteen. (Strömberg 2006.)

Lastensuojelun perhetyössä toimii monia tahoja monenlaisissa tehtävissä. Perhetyö on lastensuojelun työmuoto, jolla pyritään tukemaan lapsiperheitä. Perhetyö esiintyy puheessa kaikkien tuntemana, luonnollisena työskentelytapana. Perhetyön käytännöt ovat kirjavia ja puhe perhetyöstä yhtäältä yleisluontoista ja hämmentävää, toisaalta tarkkaa kuvausta. Perhetyön käsitteitä on lukematon määrä. On avohuollollista perhetyötä, ohjaavaa perhetyötä, avotyötä, tehostettua perhetyötä, toiminnallista avotyötä, perhetukityötä ja perheen yhdistettyä hoitoa. Tutkimusta ja arviointia perhetyöstä on kuitenkin vähän, eikä erilaisia käsitteitä ole juurikaan problematisoitu. Jäsentymätön perhetyöpuhe ei kerro, mitä perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelussa, mitä perheissä tuetaan ja millaisiin arvioihin tukeminen perustuu. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 10.)

Opinnäytetyömme liittyy Helsingin Diakonissalaitoksen (HDL) Pitäjänmäen Perhetyön yksikön toteuttamaan avoperhetyöhön ja kuntouttavaan perhetyöhön, mikä on yksi osa HDL:n lapsiperheiden päihdehuollon kehittämishanketta.

Lapsiperheiden päihdehoidon kehittämishanke HDL:ssa on saanut alkunsa vuoden 2005 loppupuolella. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto pohti ja teki alustavat suunnittelut yhteistyössä Helsingin Diakonissalaitoksen ja Kalliolan Settlementin kehittämiskeskuksen kanssa. Vuoden 2006 alussa Helsingin Diakonissalaitos perusti oman kehittämishankkeensa. Kalliolan Settlementin kehittämissyksikön ja Helsingin kaupungin kanssa Diakonissalaitos päätti osallistua asiantuntija roolissa Helsingin omaan lapsiperheiden päihdehoidon kehittämishankkeeseen. Samalla alkoi Helsingin Diakonissalaitoksen sisäinen kehittämis-

hanke, jonka tavoitteena oli kehittää jo olemassa olevia, säätiön omia lapsiperheiden palveluja, joita on tarjottu päihdeongelmista kärsiville lapsiperheille. Kehittämisen kohteiksi valittiin perhetyön yksikkö Pitäjänmäellä ja perheen yhdistetyn hoidon yksikkö Espoon Pellaksenmäellä. (Strömberg 2006.)

Kehittämishankkeen tavoitteena oli lapsiperheiden päihdeongelmista kärsivien perheiden hoitoon liittyvien yksiköiden ja sektoreiden yhteistyön kehittäminen ja entistä vahvempien verkostojen luominen. Toisaalta tavoitteisiin lähdettiin pyrkimään myös yksiköiden sisäisten valmiuksien pitkäkestoisella ja ammatillisesti korkeatasoisella kouluttamisella ja eri työmenetelmien ja toimintasisältöjen pysyvään muutokseen tähtäävällä kehittämisellä. (Strömberg 2006.)

Lapsiperheiden päihdehoidon kehittämishankkeen tavoitteeksi perhetyön yksikössä asetettiin henkilökunnan ammatillisen osaamisen kartoittaminen sekä päihdetyön osaamisen lisääminen, hoidon struktuurin kehittäminen, asiakasohjautuvuuden parantaminen, yhteistyön lisääminen HDL:n Huume- ja mielenterveyssektorin yksiköiden kanssa, avoperhetyön sisällön kehittäminen ja päihdearvioinnin lisääminen jo kehitteillä olleeseen arviointijakson kehittämiseen. Kaikki hankkeen kehittämistyö on pyritty toteuttamaan niin sanotun perustyön ohella siten, että kaikki kehittämistyön tuotos voitaisiin mahdollisimman nopeasti ottaa osaksi yksiköiden ja työntekijöiden normaalia asiakastyötä. (Strömberg 2006.)

Opinnäytetyömme tavoitteena on tutkia työntekijöiden ja asiakasperheiden kokemuksia perhetyöstä ja sen työmenetelmistä. Kokemusten tutkimisen tavoitteena on osallistua perhetyön kehittämiseen. Opinnäytetyömme idea ja tutkimuskysymykset hahmottuivat meille HDL:n perhetyön yksikön työharjoittelussa, jossa saimme konkreettisesti seurata perhetyöntekijöiden työtä ja tutustua asiakkaisiin. Aineisto osuus työssämme rakentuu kyselylomakkeesta, johon vastasivat HDL:n Perhetyön yksikön työntekijät ja asiakasperheen haastatteluista, joita oli yhteensä neljä kappaletta.

2 LASTENSUOJELUN PERHETYÖ

2.1 Perhetyön moninaisuus lastensuojelussa

Lastensuojelutyössä perhetyön käsitteitä käytetään, tulkitaan ja ymmärretään hyvin monella tavalla. Perhetyö on yhtäältä asiakasperheiden yleistä epävirallista tukemista, arjen kasassa pitämistä. Toisaalta perhetyö on perheiden syvällistä tukemista ja puuttumista perheiden elämään vahvojen ja virallisten väliintulojen avulla. Tukemisen kohteena voivat olla sekä tilapäisen tuen tarpeessa olevat perheet että perheet, joilla on taustalla pitkä lastensuojelun asiakkuus. (Berg, Heino & Hurtig 2000, 21.)

Perhetyön työskentely on usein muutokseen tähtäävää, perheiden ja erityisesti lasten hyvinvointia lisäävää tavoitteellista työskentelyä, jossa keskiössä on itse perhe. Lastensuojelun perhetyöntekijän työn sisällön kuvauksissa perhetyön todetaan olevan lastensuojelulain ja -asetuksen tarkoittamaa perhe- ja yksilökohtaista, ennalta ehkäisevää tai korjaavaa avohuollon tukitoimintaa ja sellaisena myös lastensuojelun sosiaalityön menetelmä. (Reijonen 2005, 10.)

Perhetyön odotetaan rakentavan siltaa perheiden tarpeiden sekä palvelujärjestelmän perinteisten auttamistapojen välisen kuilun yli. Toinen keskeinen perhetyön taustalla oleva vaikutin on ollut huostaanottojen ehkäiseminen sekä huostaanoton ja sijoituksen ehdottomuuden hälventäminen. Pyrkimys ei ole pelkästään ideologinen. Vaikka lapsen etuna nähdään läheissuhteiden kiinteys ja jatkuvuus, perhetyön ajatellaan olevan myös taloudellisesti kannattava vaihtoehto, mikäli sen avulla onnistutaan ehkäisemään sijoituksia. (Hurtig 2003, 25–26.)

Työ on kuluttavaa ja eteneminen usein hidasta ja pienistä askelista muodostuvaa. Jotta työtä jaksaa tehdä, on opittava löytämään pienetkin positiiviset vihjeet muutoksen käynnistymisestä. (Hurtig 2003, 90.)

Suuren haasteen perhetyöhön tuo ennakoimattomuus ja perheiden elämäntilanteiden ennalta-arvaamattomuus. Koska perhetyö on tekemisissä ihmiselämän perustarpeiden ja elämän alkuperäisyyden kanssa, on elämän monimuotoisuus ja tunteet siinä vahvasti läsnä koko ajan. Lisäksi perhetyössä on hankalaa osoittaa sen vaikuttavuutta lineaarisesti eli osoittaa, mitä seurauksia milläkin toimenpiteellä on ollut, koska perhetyön tulokset näkyvät usein vasta viiveellä. (Uusimäki 2005, 40.)

Perhetyö sisältää paljon arkista, näkymätöntä huolenpitoa. Työn tärkein osuus tapahtuu sillä matkalla, jonka työntekijä kulkee asiakasperheen rinnalla. Työn onnistuminen kirjataan asiakasperheissä havaittujen positiivisten muutosten kautta. Onnistumisen kokemukset liittyvät tyypillisimmillään arkipäivään: rahan käytön järkevöitymiseen, juomisen lopettamiseen, lapsen oireilun vähenemiseen, siisteyden lisääntymiseen ja perheen virkistymiseen. (Berg ym. 2000, 23.)

Taloudellisen, fyysisen ja emotionaalisen vahvistamisen lisäksi perhetyö osaltaan myös pyrkii tasa-arvoistamaan perheiden elämänedellytyksiä ja toimintamahdollisuuksia. Lähtökohtana perhetyössä tulisi aina olla toivon näkemys ja ilon tuottaminen. Perhetyön tehtävänä on luoda uskoa ja luottamusta elämässä selviytymiseen. Kaikenlainen elämä sellaisenaan on arvokasta, mutta samalla kuitenkin halutaan tavoitella ja taata parempaa huomista perhetyön ja sen kaltaisten toimintamuotojen tukemana. (Uusimäki 2005, 40–41.)

Hurtig (2003) kuvailee perhetyötä sisällöllisesti ja ajallisesti rajattuna lastensuojelun interventiona, eräänlaisena täsmälääkkeenä, josta on olemassa erilaisia koostumuksia. (Hurtig 2003, 29.)

2.2 Perhetyön prosessi

2.2.1 Asiakkaaksi tulo

Perhetyötä aloittaessa lähdetään liikkeelle yksilöllisyydestä ja suunnitelmallisuudesta. Perheet voivat ohjautua asiakkaiksi neuvolan, sosiaalitoimen, mielen-terveystoimiston tai päiväkodin aloitteesta. Perhe voi myös itse ottaa yhteyttä tai tulla asiakkaaksi. Asiakkuus on kuitenkin aina vapaaehtoista. Sen kesto vaihtelee kuukausista noin 1,5 vuoteen. (Heino ym. 2000, 58–59.)

2.2.2 Perhetyön suunnitelma

Asiakassuhteen alussa tehdään yhdessä perheen kanssa perhetyön suunnitelma. Siihen kirjataan perheen asettamat tavoitteet perhetyölle, käytettävät työmuodot, perhettä tukevat yhteistyötahot ja perheen oman luonnollisen verkoston antama tuki. Perhetyön tavoite voi liittyä vanhempien jaksamiseen, lasten hoito- ja kasvatusvarmuuden lisääntymiseen tai parisuhteen paranemiseen. Tavoitteena voi olla myös sosiaalisen verkoston vahvistuminen, arkielämän sujuvuuden lisääntyminen, kriisin läpikäyminen tai ilon löytyminen perheessä. Tavoitteet pyritään muotoilemaan sellaisiksi, että perheen on mahdollista saada merkkejä niiden toteutumisesta. (Heino ym. 2000, 59–60.)

2.2.3 Perhetyön työskentely ja sen arviointi

Perhetyöntekijä tapaa perhettä joko yksin tai työparin kanssa riippuen perheestä ja asetetuista tavoitteista. Tavoitteiden perusteella valitaan myös niiden saavuttamisen kannalta parhaiten sopivat työmenetelmät. Tapaamistiheyteen vaikuttavat perheen tarpeet ja toiveet. Usein tapaamisia on alussa tiheämmin. (Heino ym. 2000, 59.)

Työskentelyn kestäessä tarkistetaan perhetyön suunnitelmaa yhdessä perheen kanssa tarpeen mukaan. Mietitään kuinka asetetut tavoitteet ovat toteutuneet, ovatko käytetyt työmenetelmät osoittautuneet toimiviksi ja asetetaan mahdollisesti uusia tavoitteita. Jatkuva arviointi pitää perhetyöprosessin elävänä siten, että prosessin edetessä kaikkien edellisten vaiheiden onnistumista, paikkansa-pitävyyttä ja ajankohtaisuutta seurataan jatkuvasti. Edellisiin vaiheisiin voidaan aina palata ja auttamisprosessia muuttaa niin, että se vastaa asiakkaan tilanteen nykyhetken ongelmiin tai tilanteeseen. Prosessi toistuu niin kauan kuin auttamistyön tarve on olemassa. (Heino ym. 2000, 59.)

2.2.4 Perhetyön päättyminen

Ennen työskentelyn lopettamista perhe ja perhetyöntekijä arvioivat ja keskustelvat, miten perhetyön suunnitelmassa asetetut tavoitteet saavutettiin ja miten tukimuotojen valinnassa onnistuttiin. Perheen kanssa myös pohditaan miten perhe jatkaa perhetyön päättyessä. Perhetyöntekijä antaa myös palautetta perheelle painottaen perheen voimavaroja ja positiivisia asioita. (Heino ym. 2000, 60.)

3 ASIAKKUUS PERHETYÖSSÄ

3.1 Lapsi perhetyössä

Lastensuojeluammattilaisten rooli perheen yksityisyyteen kuuluvien vastuiden valvojina, hyvän ja turvallisen kasvun arvioijina sekä lasten oikeuksien toteutumisen turvaajana on haastava. Tehtävä vaatii tasapainoilua julkisten ja yksityisten vastuiden ja oikeuksien välissä sekä synnyttää työhön monia eettisiä jännitteitä. (Hurtig 2003, 10.)

Lastensuojelututkimukset ovat toinen toisensa jälkeen tuoneet esiin lasten aseman problemaattisuuden lastensuojelun ammattikäytännöissä. Lapset jäävät usein sivuosaan työprosessien keskittyessä ammattilaisten ja vanhempien välisen yhteistyösuhteen rakentamiseen. Äärimmillään lapset huomioidaan yksilönä vasta sijoitusprosessien yhteydessä. Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten oikeudet ovat moninkertaisesti uhattuina, jos heitä auttamaan asetettu instituutio ei onnistu vastaamaan lasten osallisuuden ja suojelun tarpeisiin. (Hurtig 2003, 11.)

Lasten aseman problemaattisuuden tiedostaminen on synnyttänyt lastensuojelun käytäntöihin ja keskusteluihin tarpeen korostaa lasten huomioimisen merkitystä. (Hurtig 2003, 11.)

Lastensuojelulaki on kehyslaki, joka jättää tilaa ammattilaisten tulkinnoille ja tilannekohtaisille arvioinneille. Työtä ohjaavana normistona se määrittelee yksiselitteisemmin yhteiskunnan velvollisuuden auttaa kuin perhe-elämän tai lasten elämänlaadun toteutumisen rajat. Perheen koossa ollessa lapsen etu, tarpeet ja oikeudet kätkeytyvät usein perhekokonaisuuden sisään ja vanhempien tarpeiden taakse. Lasten asemaa leimaa vahva toiseus suhteessa perheen aikuisiin jäseniin. Heidät havaitaan ja kohdataan persoonina usein vasta sen jälkeen, kun vanhemmuus ammattilaisten arvioimana kriisiytyy ja lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle. (Hurtig 2003, 21.)

Lapsen tarpeet turvallisuuteen ja huolenpitoon käynnistävät lastensuojelutyön, mutta tutkimukset ja käytäntökuvaukset synnyttävät mielikuvan, että varsinaiseksi suojelun kohteeksi muodostuu usein vanhemmuus ja erityisesti idea perheestä. (Hurtig 2003, 21.)

Uuden lastensuojelulain (417/2007) tavoitteena on huomioida vanhempien oikeus päättää lapsensa asioista ja toisaalta siinä painotetaan viranomaisen velvollisuutta kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon ensisijaisesti lapsen etu. Lastensuojelulaki korostaa ehkäisevän lastensuojelun merkitystä, jolla tarkoite-

taan lapsiperheiden auttamista ja tukemista kunnan normaalipalvelujen piirissä. Tämä velvollisuus koskee kaikkia kunnan viranomaisia mutta myös valtiota. (Sosiaaliportti - Lastensuojelulaki 2007/417.)

Lastensuojelun yhtenä kantavana tavoitteena on puuttua riittävän varhain perheen ongelmiin, jotka voivat aiheutua muun muassa perheen päihde-, mielen-terveys- tai taloudellisista ongelmista. Tämä varhaisen puuttumisen periaate on otettava huomioon myös, kun päätetään niistä tukitoimista, joita perheelle ja lapselle on järjestettävissä. (Räty 2007, 21.)

Uudessa lastensuojelulaissa on painotettu myös lastensuojelutoimenpiteiden laatua ja avohuollon tukitoimen merkitystä yksilö- ja perhekohtaisen lastensuojelun järjestämisessä. Räty toteaa kirjassaan, että ilman kuntien vahvaa panostusta sosiaalityöntekijäresursseihin ja avohuollon tukitoimiin sekä ennaltaehkäisevään lastensuojeluun varattaviin määrärahoihin jää uudistus puolitiehen. (Räty 2007, 7.)

Lastensuojelun on perustuttava ensisijassa vapaaehtoisuuteen. Perheen ja lapsen kanssa tehdään lastensuojelutyötä yhteistyössä. Tässä yhteistyössä on otettava riittävällä tavalla huomioon vanhempien ja lasten toivomukset sekä mielipiteet siitä, miten palvelut ja tukitoimet ensisijaisesti tulisi järjestää. Palvelut ja tukitoimet järjestetään perheelle ja lapselle tehtävään asiakassuunnitelmaan perustuen. (Räty 2007, 21.) Asiakassuunnitelma auttaa jäsentämään työtä ja luo sille selkeät kehykset. (Hurtig 2003, 86.)

Hurtigin mukaan lasten hyödyn tavoittelu ja arviointi ontuu, jos lapsilla ei ole itsenäistä paikkaa erillään vanhemmistaan. Vaikka lasten hyötyä tavoitellaan, sitä ei erikseen useinkaan arvioida tai nosteta työn onnistumisen tai epäonnistumisen kriteeriksi. Onnistumisen ja hyödyn arvioimista säväyttävät sen sijaan tulkinnat ja oletukset. (Hurtig 2003, 89.)

Lapsen etu on erittäin väljä, moniselitteinen ja joustava käsite, jota ei voidakaan määrittää yleisluontoisesti tai rutiininomaisesti. Lapsen etu sidotaan usein lap-

sen tarpeisiin. Lapsen tarpeiden tullessa tyydytetyksi nähdään myös lapsen edun toteutuvan. Tällöin tarpeen käsite muodostuu yhä häilyväksi kuin käsite lapsen edusta. Kuka työskentelyssä loppujen lopuksi määrittelee lapsen tarpeet? Lapsen edun voidaan katsoa toteutuneen työskentelyssä silloin, kun lapsi itse osallistuu omien edellytystensä mukaisesti omien tarpeidensa määrittelyyn ja kun hänet otetaan subjektina työskentelyssä huomioon. (Aho, ym. 1995, 17–20.)

Aho ym. (1995) korostaa, että lapsia tulisi havainnoida heidän luonnollisissa elinympäristöissään ja lapset tulisi sisällyttää kiinteämmin työskentelyyn keskustelemalla henkilökohtaisesti heidän kanssaan. Keskusteluilla tarkoitetaan lähinnä lapselle tyypillisiä keinoja käyttäen (leikki, piirroukset) pyritään saamaan selville lapsen näkemys asiasta. Lapsi ja lapsen näkökulma tulisi myös ottaa huomioon päätöksenteossa. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsen näkemyksiä ja toiveita kuunneltaisiin tai haluttaisiin selvittää ja että ne otettaisiin työskentelyssä ja päätöksenteossa huomioon. (Aho, Kulmala, Räihä, Porkka & Timlin 1995, 23.)

Mikkolan (2004, 77) mukaan lastensuojelutyön tarkoituksena on lähteä sananmukaisesti lapsen suojelun tarpeista ja tähdätä sekä lapsen että perheen kuntouttamiseen ja integrointiin muiden joukkoon.

Lastensuojelulain velvoitteista huolimatta päähenkilö, lapsi, jää kuitenkin helposti sivuosaan lastensuojelun käytännön työskentelyssä. Päähuomion saa työskentely aikuisten kanssa. Lasten sivuuttamista tapahtuu etenkin pienten lasten kohdalla. (Kananaja ja Turunen 1996, 76–77.)

Vahvistettaessa lapsen asemaa ja työskentelyä lapsen kanssa on samanaikaisesti tarpeen säilyttää kokonaisnäkemys perheestä ja nähdä lapsi perheensä osana. Perheen auttaminen ja lapsen auttaminen nivoutuvat toisiinsa. (Kananaja ja Turunen 1996, 78.) Käytännön lastensuojelutyössä huomaa kuitenkin, että on myös niitä tilanteita, joissa vanhemmat ovat niin tarvitsevia, että he eivät osaa, kykene tai halua nähdä lapsensa tarpeita. Tällöin lastensuojelun työntekijän on turvattava lapsen oikeus saada riittävä huolenpito osakseen.

Lapsi tarvitsee mahdollisuuden osallistua työskentelyyn oman ikänsä ja edellytystensä mukaan. Lastensuojelutyön oikeutus nousee lapsen edun toteuttamisesta (Kananoja ja Turunen 1996, 75–78).

3.2 Vanhemmuuden tukeminen

Perhetyön asiakaskohderyhminä esiintyy Hurtigin (2000) mukaan useimmiten perheitä, joilla on yleisesti lastensuojelullisia ongelmia. Lasten kanssa saattaa elää väsymyksestä kärsivä yksinhuoltajaäiti tai vanhemmat, joilla on päihde- tai mielenterveysongelmia. (Hurtig 2000, Saarnio 2004, 240). Lastensuojelun asiakasperheillä on havaittu olevan heikompi sosionominen asema yhteiskunnassamme kuin muulla väestöllä.

Nykyään on yleistä perhe elämän eriytyneisyys, joka aiheuttaa perheiden ja vanhempien jäämistä yksin erilaisissa perhetilanteissa. Isovanhempien, sukulaisten ja kyläyhteisön tuen puuttuessa vanhemmat tarvitsevat tukea kodin ulkopuolelta yhteiskunnan eri tukijärjestelmistä. (Tamminen 2000, 8.)

Ammattilaiset ja vanhemmat lähestyvät kasvatusta eri suunnista. Molemmat ovat kasvatustieteiden asiantuntijoita, mutta asiantuntemus perustuu eri seikkoihin. Ammattilaisten asiantuntijuuden taustalla on koulutus ja työkokemus, vanhemmillä kokemus omasta lapsesta. (Vuori & Nätkin 2007, 106–107.)

Järvisen ym.(2007) mukaan perhetyöntekijän tehtävänä on tukea vanhempia tunnistamaan omia voimavarojaan ja auttaa heitä näkemään myönteistä vanhemmuutta toinen toisissaan ja itsessään. Perhetyöntekijän tulee huolehtia siitä, että mahdolliset vanhemmuuden ja yhdessä vanhempana toimimisen ongelmat tulevat esille ja ne kuullaan. Ratkaisuja ongelmiin etsitään yhdessä vanhempien kanssa. (Järvinen ym. 2007, 93–94.)

Järvinen ym. (2007) muistuttaa kuitenkin samalla, että vanhemmuudesta keskusteltaessa oleellista on tarkastella asioita lapsen näkökulmasta. Vanhempien

omat ongelmat ovat helposti sellaisia, että ne valtaavat kaiken ajan ja tilan. Työntekijän on tietoisesti pidettävä mielessään lapsilähtöisyys ja vanhemmuuden arviointi lapsen tarpeista käsin. Perhetyöntekijän vastuulla on palauttaa keskustelu kysymyksiin: millaista vanhemmuutta tämä lapsi tarvitsee tässä ja nyt ja millaista vanhemmuutta hän saa? (Järvinen ym. 2007, 94.)

4 PERHETYÖ HELSINGIN DIAKONISSALAITOKSEN PERHETYÖN YKSIKÖSSÄ

4.1 Avoperhetyö

Lastensuojelun avoperhetyö voidaan jakaa esimerkiksi ennaltaehkäisevään lastensuojeluun eli peruspalvelun perhetyöhön, lastensuojelun avohuollon perhetyöhön ja intensiiviperhetyöhön. HDL:n toteuttamaan perhetyöhön kuuluu enemmän kaksi jälkimmäistä, mistä syystä perehdymme niihin enemmän.

Lastensuojelun avohuollon perhetyö on viranomaispäätöksen, selvityksen ja ammatillisen arvion perusteella myönnetty tukitoimi. Sen kriteerinä on, että lapsen terveys tai kehitys on vaarantunut. Työn sisällön näkökulmasta ajateltuna lastensuojelun avohuollon perhetyö on lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua lastensuojelun tarpeessa olevalle. Se on sekä psykososiaalista että toiminnallista, ammatillista tukea ja ohjausta, esimerkiksi yhteistä arviointia ja seurantaa. Lastensuojelun avohuollon perhetyötä toteutetaan lapsen kotona asiakassuunnitelman mukaan. (Heino 2008.)

Intensiiviperhetyö on avohuollon perhetyön tavoin viranomaispäätöksen, selvityksen ja ammatillisen arvion perusteella myönnetty tukitoimi ja sen kriteerinä on lapsen terveyttä tai kehitystä uhkaava vakava vaara. Sisällöltään intensiiviperhetyö on tutkimusta, selvittelyä, kuntoutusta ja arviointia, jonka tavoitteena on huostaanoton ehkäisy. Monimuotoista ja kokonaisvaltaista intensiiviperhe-

työtä toteutetaan pääasiassa lapsen kotona, arkiympäristöissä, intervallihoidoissa, erikoisyksiköissä ja vertaisryhmissä asiakassuunnitelman mukaan (Heino 2008.)

HDL:n toteuttamalla lastensuojelullisella avoperhetyöllä tuetaan perhettä vaikeassa tilanteessa ja huolehditaan lapsen edun toteutumisesta, jolloin tavoitteena on lapsen psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen kasvun ja kehityksen turvaaminen sekä itsenäisesti ja joustavasti ongelmatilanteista vastuun ottava ja selviävä perhe. Perheen kanssa työskennellään pääasiassa asiakkaan kotona ja perheen lähiympäristössä. (Strömberg 2006.)

Kodin ovien avautuminen ammattilaiselle on usein suhteen ensimmäinen kynnyks. Sisään päässyt ammattilainen etsii ja usein myös löytää kodissa havaitsemistaan piirteistä mahdollisuuksia jatkotyöskentelylle. (Hurtig 2003, 119.)

Kotona käyminen antaa monipuolista, usein puuduttaviin asiantietoihin verrattuna elävää ja aistimuksellista tietoa perheen arjesta. Kodin ja sen asukkaiden ulkoinen olemus sekä ihmisten tapa toimia tarjoaa informaatiota, jota muulla tavoin olisi vaikea, jopa mahdoton saada. Kodin katsominen, haistaminen ja kuunteleminen tarjoavat työntekijöille myös lähtökohtia keskustelulle. (Hurtig 2003, 119.)

Kotikäyntien sosiaalisen vuorovaikutuksen kirjoittamattomat säännöt ovat sekoi- tus sosiaalityön eettisiä periaatteita, inhimillistä herkkyyttä ja arkista realismia. Kotikäyntien kulun perusrakenteesta voi tunnistaa ainakin seuraavat kotityön koodit: hälvennä varautuneisuutta arkisella jutustelulla, etene ongelmiin liittyviä kysymyksiä kohti hitaasti ja hienotunteisesti, vältä latautuneiden asioiden kärjisty- mistä, jotta seuraava kotikäynti voisi toteutua. (Hurtig 2003, 135.)

Asiakkaat tulevat lastensuojeluntyön piiriin sosiaalityön kautta ja asiakasperheil- lä on yleensä suuria vaikeuksia selvitä jokapäiväisestä elämästä sekä lasten hoidosta ja kasvatuksesta joko pitkittyneen tai äkillisen kriisin vuoksi esim. päih- de- tai mielenterveysongelma. Avoperhetyön asiakkuuksissa vahvistetaan avo-

huollon tukitoimia yhdessä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa sekä pyritään ehkäisemään huostaanottoja. Avoperhetyön tulee myös olla suunnitelmallista ja tavoitteellista. (Strömberg 2006.)

Avoperhetyön työskentely perustuu asiakasperheen yksilöllisiin tarpeisiin ja hoitoa ohjaa systeminen ja ratkaisukeskeinen viitekehys. Muutokseen perheen vuorovaikutuksessa ja toimintamalleissa pyritään yhdessä kaikkien perheenjäsenten kanssa ja erikseen sovittaessa perhe tai joku sen jäsenistä voi myös osallistua Pitäjänmäen perhekeskuksen terapeuttisiin pienryhmiin, joissa painotuvat lapsen ja vanhemman välinen myönteinen vuorovaikutus ja sen varhainen tuki. (Strömberg 2006.)

Työskentelyssä otetaan aina huomioon lapsen asema ja etu sekä pyritään tekemään lapsi tarpeineen näkyväksi perheessä. Lasten päiväkodissa tai koulussa käyntiä ja harrastuksia tuetaan sekä heidän sosiaalisia verkostoja kartoitetaan ja rakennetaan. Lapselle voidaan sopimuksen mukaan järjestää mahdollisuus osallistua toiminnalliseen ryhmään Pitäjänmäen perhekeskuksessa. (Strömberg 2006.)

4.2 Perhekuntoutus

Perhekuntoutuksella tarkoitetaan niitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, jotka kohdentuvat perheyhteisön tai useamman kuin yhden jäsenen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn ylläpitämiseen ja edistämiseen tai palauttamiseen. (Berg, Heino & Hurtig 2000, 10–11.)

Perhetyön tehtävien jäsenyksessä perhekuntoutuksen todetaan olevan selviytyksen ja ammatillisen arvion perusteella myönnetty tukitoimi, jonka kriteerinä on lapsen terveyttä tai kehitystä uhkaava vakava vaara ja tarve turvata lapsen arki. Perhekuntoutus koostuu tutkimuksista, selvittelystä, kuntoutuksesta ja arvioinnista ja se on päätöksentekoon valmistavaa. Perhekuntoutuksen tavoitteet-

na on lapsen kotiutuminen tai pitempiaikainen sijoitus kodin ulkopuolelle (Heino 2008.)

Stakesin raportti Perhetyön ilo ja hämmennys (Berg ym. 2000, 188) kuvaa perhekuntoutusta seuraavilla kriteereillä:

- Kuntoutus on laaja-alaista: fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja taloudellinen
- Kysymys ympärivuorokautisesta kuntoutuksesta ja hoidosta
- Henkilöstö on moniammatillinen
- Kuntoutuspaketti on toiminnallinen ja monimuotoinen
- Koko perhe on kuntoutuksessa samanaikaisesti taikka perheen jäsenten hoito eri paikoissa ja / tai eri aikaan tapahtuu suunnitellusti ja kokonaisuutena.

Perhekuntoutusta voidaan toteuttaa laitostyyppisessä yksikössä lapsen sijoituksen yhteydessä. Silloin lapsen läheisiin pidetään yhteyttä järjestämällä yhteisiä istuntoja tai kotikäyntejä. Perhekuntoutusta voidaan toteuttaa myös avohuoltoon sijoittuvina erimittaisina intensiivijaksoina. Jaksot voivat painottua vanhempien päihdeongelman hoitamiseen tai olla yleisempiä sisältäen perheen tilanteen ja arjen kokonaisvaltaisempaa tarkastelua. Perhekuntoutusta voidaan toteuttaa avohuollossa myös lähellä perheiden omaa arkea. Tällöin toimintatapana voi olla esimerkiksi ryhmämuotoinen ja päivätoimintainen työ, jossa vanhemmat käyvät tietyn jakson ajan. (Hurtig 2003, 28.)

HDL:n Perhetyön yksikön perhekuntoutus tarjoaa määräaikaista hoitoa lastensuojelun asiakasperheille. Perheiden elämäntilanne on jatkunut pitkään epävaakana vaarantaen lapsen kasvun ja kehityksen tai elämäntilanne on äkillisesti ja vakavasti kriisiytynyt. Perheet asuvat Diakonissalaitoksen asunnoissa (Strömberg 2006.)

Perhekuntoutus Perhetyön yksikössä pohjautuu systeemiseen ja ratkaisukeskeiseen viitekehykseen. Työ on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä ja perustuu asiakasperheen yksilöllisiin tarpeisiin sekä lapsen edun huomioimiseen. Tavoit-

teena perhekuntoutuksessa on lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen sekä itsenäisesti ja joustavasti ongelmatilanteista selviävä perhe, joka kykenee hoidon jälkeen ottamaan riittävän vastuun lapsesta sekä aikuisten omasta elämästä. (Strömberg 2006.)

Hoitoon asiakkaat tulevat sosiaalityöntekijän lähettämänä ja perheet asuvat hoitonsa ajan (n. 6–12 kuukautta) Pitäjänmäellä HDL:n kaksioissa tai kolmioissa. Pitkä hoitoaika mahdollistaa muutoksen työstämisen ja mahdollisten kriisitilanteiden läpikäymisen. Työskentelyn alussa (alkuneuvottelussa) perheen kanssa tehdään kirjallinen hoitosopimus, jossa sovitaan mm. tavoitteista, seurannasta ja hoidollisesta kontrollista. Työn toteutumista tarkistetaan säännöllisesti väli-neuvotteluissa ja päätösneuvottelussa arvioidaan tavoitteisiin pääsemistä ja tehdään suunnitelma jatkotyöskentelyä varten. (Strömberg 2006.)

Kuten Perhetyön yksikön toteuttamassa avoperhetyössä myös kuntouttavassa perhetyössä työskentely toteutetaan parityönä ja työn etenemistä ja tavoitteisiin pääsemistä arvioidaan ja ohjataan moniammatillisessa hoitotiimissä, johon kuuluvat perhetyöntekijäpari, psykiatri, psykologi, asiakastyönohjaaja, toiminnanohjaaja ja perhetyön esimies. Työpari tekee yhteistyötä lastensuojelun työntekijöiden sekä muun lapselle ja perheelle merkittävän verkoston kanssa. (Strömberg 2006.)

Työskentelyssä otetaan aina huomioon lapsen etu ja lapsi pyritään tekemään tarpeineen näkyväksi perheessä. Lapselle ikätasoisesti kuuluva rooli, asema ja tila pyritään palauttamaan takaamalla perheelle mahdollisuus eheyttävään työskentelyyn yhdessä ja erikseen. Lapsen päiväkodissa tai koulussa käyntiä ja harrastuksia tuetaan sekä kartoitetaan ja rakennetaan sosiaalisia verkostoja. Perhetyön yksikössä käytetään myös toiminnallisia ryhmiä tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä sekä terapeutisella tavalla tunteiden kohtaamisen ja myönteisen käsittelyn mahdollistamiseen. (Strömberg 2006.)

Perhekuntoutuksen päättyessä ja perheen muuttaessa omaan asuntoon voidaan jatkotyöskentelynä tarvittaessa tehdä perheeseen avoperhetyötä. Työnte-

kijät tekevät myös noin puolen vuoden kuluttua hoidon päättymisestä seuranta-käynnin perheeseen. (Strömberg 2006.)

4.3 Perhetyön yksikön työmenetelmät

Perhetyön menetelmät ovat monipuolistuneet perhetyön yleistyttyä lastensuojelutyössä. Nykyään tarjolla on monenlaisia toimintamalleja, ajattelumalleja, menetelmiä ja tekniikoita. Toiminnallisten ja luovien työmenetelmien lisäksi perhetyössä käytetään myös verkostoja perhetyön menetelmänä. (Saarnio 2004, 251–252.)

Uusimäen (2005) tekemässä perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelussa tuli esille, että perhetyöntekijät kokevat tarvitsevansa paljon erilaisia välineitä ja menetelmiä perhetyöhön. Myllärniemi (2007, 35) oli kuitenkin havainnut, että perhetyöntekijöillä oli kahtalaista suhtautumista perhetyön menetelmiin ja menetelmällisyyteen: yhtäältä vaikeiden tilanteiden avuksi kaivattiin menetelmiä, mutta toisaalta perhetyöntekijät halusivat korostaa ihmisten kohtaamisessa tilannekohtaisesti ja vuorovaikutuksessa rakentuvaa asiantuntijuutta.

Lastensuojelun avohuollon perhetyössä käytettäviksi menetelmiksi voidaan lukea muun muassa toiminnalliset menetelmät, ryhmätoiminnot, vanhempien kanssa käytettäviä menetelmiä: esim. Vanhemmuuden ja parisuhteen roolikartat, lasten kanssa työskentelyssä: esim. vahvuuskortit, satukirjat ja nallekortit. Myös vuorovaikutuksen vahvistaminen on yksi tärkeimmistä menetelmistä perhetyössä. (Myllärniemi 2007, 53.) Näiden lukuisten menetelmien lisäksi HDL:n perhetyön yksikössä käytetään monia muitakin menetelmiä.

Opinnäytetyössämme perehdymme kuitenkin vain muutamaaan menetelmään tarkemmin, joita on tullut esille asiakashaastattelussa. Näitä menetelmiä ovat mm. MIM-vuorovaikutushavainnointi, roolikartat ja ryhmät. Tärkeänä työmenetelmänä esiin nousivat myös keskustelu ja vuorovaikutus, joiden suurta merkitys perhetyössä kuvasti myös se, että ne mainittiin lähes jokaisessa haastattelussa.

4.3.1 Vuorovaikutus ja toiminnallisuus perhetyössä

Vuorovaikutus asiakkaan kanssa nähdään perhetyön toteuttamisen tärkeimpänä keinona. Työntekijän rooli ja vuorovaikutustaidot ovat perhetyöntekijän kompetenssin keskeisiä elementtejä. (Myllärniemi 2007, 45.)

Perhetyössä vuorovaikutus asiakkaan kanssa rakentuu keskustelun välityksellä. Myös Johanna Hurtig (2003, 28) on perhetyön käytäntöjen kirjoa tutkiessaan nimennyt keskeiset käytännöt niin sanotuksi keskustelulliseksi perhetyöksi. Siten kyky keskustella ja analysoida puheen tasolla omaa elämäntilannetta nousee myös asiakkaan vahvuudeksi ja tarpeelliseksi ominaisuudeksi. (Myllärniemi 2007, 46.)

Myllärniemen mukaan keskustelevan perhetyön tavoitteena ja edellytyksenä on aikaansaada luottamuksellinen ja toimiva asiakassuhde. Lastensuojelun perhetyön haasteena on motivoida asiakas yhteistyöhön, koska ongelmana on usein asiakkaan motivaation puute, varsinkin jos lastensuojelun asiakkuus alkaa vastoin omaa tahtoa. Edellytyksenä perhetyön onnistumiselle on, että vanhemmilla on kyky ja halu hakea ja vastaanottaa apua. (Myllärniemi 2007, 46.)

Vuorovaikutuksen ja keskustelun kautta ihminen voi kokea tulleen kuulluksi. Kuulluksi tuleminen on kuuntelemisen lisäksi tunne siitä, että kuuntelija ymmärtää tai edes haluaa ja yrittää ymmärtää. Vuorovaikutuksessa tulee olla tilaa myös tunteille ja erilaisille näkemyksille. (Vilen, Leppämäki & Ekström 2002, 22, 45–46.) Keskeistä on nähdä asiat ja ongelmat voimavaroina ja päästä eroon syyllistävistä puheesta (Saarnio 2004, 247).

Keskustelevan perhetyön lisäksi Myllärniemi painottaa toiminnallisuuden tärkeyttä perhetyössä (Myllärniemi 2007, 47). Toiminnallisten työtapojen tavoitteena on vahvistaa asiakkaan psykososiaalista toimintakykyä. Psykososiaalinen toimintakyky sisältää kyvyn selviytyä arjesta, kyvyn olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja solmia sosiaalisia suhteita, taidon ratkaista tavanomaisia

arjen ongelmatilanteita sekä kyvyn toimia omassa ympäristössään. (Kettunen ym. 2002, 28–30.)

Perhetyössä on viime aikoina kiinnitetty huomiota lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen vahvistamiseen ja havainnointiin keskittyviin menetelmiin ja työtapoihin. Vanhempia ja lapsia halutaan tavata enemmän myös yhdessä, jotta arjen vuorovaikutuksen elementti on työskentelyssä mukana ja lapsen tarpeita ja vanhemmuutta voidaan työstää kokonaisvaltaisesti. (Myllärniemi 2007, 48.)

4.3.2 MIM-vuorovaikutushavainnointi

MIM-havainnointi eli Marschak Interaction Method -menetelmä on Marian Marschakin 1960-luvulla kehittämä vuorovaikutuksen havainnointimenetelmä. MIM-vuorovaikutushavainnoinnin avulla pyritään kuvaamaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta erilaisten tehtävien ja leikkien avulla. Tarkoituksena on nostaa esille vuorovaikutuksen jäsentäviä ja emotionaalista yhteyttä kuvaavia malleja. (Salo & Mäkelä 2006, 13, 23.)

Varhainen vuorovaikutussuhde on yksi tärkeimmistä lapsen kehitykseen ja psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Vuorovaikutushavainnoinnista on tullut yleinen työkalu lastensuojelutyössä arvioitaessa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Vuorovaikutushavainnoilla tarkoitetaan erilaisia tilanteita, joissa työntekijä tekee havaintoja lapsen ja vanhemman (hoitajan) välisestä vuorovaikutussuhteesta. Havaintojen tarkoitus on tuottaa tietoa vanhempi-lapsisuhteen eri puolista. Tämä laadullinen arvio antaa käsityksen vanhemman yleisistä kyvyistä toteuttaa vanhemmuuden perustehtäviä ja lapsen emotionaalisesta hyvinvoinnista. Se antaa myös työntekijälle tietoa siitä, mihin ja miten hoidolliset toimenpiteet tulee suunnata. (Salo & Mäkelä 2006, 7.)

MIM-videoinnin aikana arvioidaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta yhdeksän eri tehtävän avulla. Tehtävän ensimmäisessä osassa arvioidaan vanhemman kykyä ohjata ja kannustaa lastaan. Lapsen kohdalla arvioidaan aitoa

yhteistyöhalua ja kiinnostusta vanhemman kanssa yhdessä tekemiseen. Toisessa osassa arvioidaan vanhemman kykyä rakentaa lapseen aitoa vastavuoroista emotionaalista yhteyttä. Kyse on emotionaalisesta viestinnästä, sen selkeydestä ja aitoudesta. Lapsen osalta keskeisintä on tarkastella tunneviestien selkeyttä ja aitoutta: kykeneekö tämä lapsi aidosti ilmaisemaan omia tunteitaan ja tarpeitaan? (Salo & Mäkelä 2006, 40–45.)

Tehtävän kolmas osuus on hoivaavuus. Tässä kohdassa arvioidaan vanhemman kykyä toimia hoivahahmona ja lapsen asettautuminen hoivatilanteisiin. Viimeisissä osioissa arvioidaan sekä lapsen että vanhemman leikkisyys ja lopuksi vielä tarina-tehtävä ("kerro lapselle siitä, kun hän oli pieni"). Tässä kohdassa on tärkeää arvioida pystyykö vanhempi löytämään muiston ja kertomaan lapselle jotain aitoa ja myönteistä muistoa. (Salo & Mäkelä 2006, 46–51.)

MIM-vuorovaikutustyylin arvio toteutetaan koko havainnointitilanteen perusteella. Arvioinnissa korostuu kokonaisvaltaisten ja olennaisten vuorovaikutusmallien erottaminen satunnaisesta vaihtelusta. (Salo & Mäkelä 2006, 39.)

Arviointiasteikko on jatkuva siten, että asteikon alapään arvot edustavat huolestuttavia vuorovaikutusmalleja ja yläpään arvot myönteisiä. Pisteytyskohdat 5 ja 4 kuvaavat tavallista vuorovaikutusta vanhemman ja lapsen välillä. Pisteytyskohta 3 on jo huolestuttava pisteytyskohta. Sen erottaa kohdasta 2 se, että arvioija kokee terapeutin työn olevan mahdollinen tässä kohdassa. Pisteytyskohta 2 kuvaa selvää, yleistynyttä huolta kyseisellä osa-alueella. Pisteytyskohta 1 on taas erittäin huolestuttava pisteytys. (Salo & Mäkelä 2006, 39.)

Koska kyseessä on paitsi lapsen, myös koko perheen hyvinvoinnin kannalta keskeinen asia, on tärkeää, että työntekijöillä on käytettävissään sellaisia luotettavia apuvälineitä, jotka auttavat tarkkojen ja luotettavien vuorovaikutushavaintojen tekemisessä. (Salo & Mäkelä 2006, 7.)

4.3.3 Roolikartat

Vanhemmuuden arvioimiseksi on viime aikoina kehitelty monenlaisia menetelmiä. Vanhempien kanssa työskentelyyn käytetään muun muassa lomakkeita, karttoja ja kortteja. Yksi suosituimmista työskentelyvälineistä on vanhemmuuden roolikartta. Se on saanut myös rinnalleen jatkoa. Roolikartta on kehitelty välineeksi myös nuoren ja parisuhteen kanssa työskentelyyn. Lastensuojelun perhetyössä on huomattu, että vanhemmuuden tukeminen ei välttämättä yksistään riitä, vaan tukea tarvitaan myös parisuhteeseen. Roolikarttoja käytetään sekä ennaltaehkäisevässä että korjaavassa työssä. (Saarnio 2004, 252.)

Roolikartta tarjoaa mahdollisuuden tarkastella vanhempien erilaisia rooleja suhteessa lapseensa. Roolikartta saattaa auttaa hahmottamaan joskus kaoottisen tuntuisen asiakastilanteen, jossa vanhemmat vastustavat työskentelyä, ovat vihaisia tai hyökkäviä. Huostaanottouhan mahdollistuessa vanhemmat saattavat tuntea syyllisyyttä ja epäonnistumista eivätkä motivoitu työskentelyyn. (Saarnio 2004, 252–253.)

Vanhemmuuden roolikarttamalli tarjoaa selkeästi jäsennellyn roolikartan, jossa vanhemmuuden eri rooleja voidaan arvioida ja tarkastella hierarkkisesti. Roolit on jaettu kolmeen hierarkkiseen tasoon: toimintarooleihin, tekorooleihin ja operaatiorooleihin. Toimintarooleja ovat kaikki roolikartan pääroolit; elämän opettaja, rakkauden antaja, ihmissuhdeosaaja, huoltaja ja rajojen asettaja. Pääroolit jakaantuvat edelleen alaroleihin. Alaroolit kuvaavat tekojen tasoa. Tekoja ohjaavat tavoitteet, joita vanhemmilla on suhteessa lapseensa esimerkiksi ruoan antajana, sopimusten ja sääntöjen noudattajana ja valvojana. Operaatioiden tasolla puhutaan konkreettisesta toiminnasta kuten kotiintuloajan sopimisesta tai ruoan valmistamisesta. (Saarnio 2004, 252.)

Roolikartan käytön tarkoitus on tukea ja kannustaa vanhempia itsearviointiin. Roolikartta auttaa myös työntekijää muodostamaan omassa mielessään vanhemmuuden niin sanotut minimivaatimukset, eli kuvan siitä, mitkä asiat vähintäänkin olisi oltava kunnossa, jotta esimerkiksi voidaan sanoa lastensuojeluvii-

ranomaisille vanhempien pystyvän huolehtimaan lapsistaan yksin. (Tuokko & Kallio 2001, 91.)

Vanhemmuuden roolikartan avulla vanhempien on ollut helppo hahmottaa lastensa tarpeet sekä oman vanhemmuutensa vahvuudet ja kehityskohteet. Työntekijöiden ja vanhempien välinen hyvä ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde on työskentelyssä tärkeä työn tuloksellisuuden kannalta. (Helminen; Karppinen & Airikka 2001, 62–64.)

Rautiaisen (2001) mukaan työskentelyprosessi etenee vanhempien työskentelykyvyn mukaan. Työntekijän tehtävänä on huomioida perheen historia, lasten ikä, persoonallisuus, kehitysaste ja niiden edellyttämä vanhemmuus. Vanhemmat miettivät, minkälaista vanhemmuutta heidän lapsensa tarvitsevat ja työntekijän tehtävänä on huomioida vanhempien resurssit sekä antaa ohjausta puutteellisiin vanhemmuuden rooleihin. Huomioitavaa on kuitenkin se, ettei vanhemmuuden roolikartta anna vastausta siihen, miten vanhemmuuden puutteita tulisi korjata. Rehellisen ja suoran palautteen antaminen vanhemmille on tärkeää. (Karppinen & Airikka 2001, 64,71.)

Roolikartan pohjalta on noussut muitakin sovelluksia. Vanhemmuuden roolikartan selkoversio syntyi, kun HDL:n ja Reijola–Munkkiniemen sosiaalipalvelutoimiston perhetyöntekijät kehittivät syksyllä 2000 Vanhemmuuden roolikartan pohjalta kuusi erikielistä selkoversiota. Nämä sovellukset on tarkoitettu erityisesti maahanmuuttajaperheiden kanssa tapahtuvaan työskentelyyn. HDL:n perhetyön yksikössä on paljon maahanmuuttaja-asiakkaita, joilla on joko heikko tai olematon suomen kielen taito ja osa vanhemmista on myös luku- ja kirjoitustaidottomia. Tämän vuoksi käytettävän työvälineen on oltava hyvin helpotajainen. (Andrew & Oraskainen 2001, 62–63, 85.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tutkia asiakasperheiden ja työntekijöiden kokemuksia HDL:n perhetyöstä ja työmenetelmistä. Työmenetelmien ja kokemusten tutkimisen päätavoitteena on osallistua perhetyön kehittämiseen.

Työn kehittämisestä ja laadun parantamisesta puhutaan nykyään paljon. Kehittämisen edellytyksenä näemme perhetyön sisällön, tavoitteiden, ja siihen kohdistuvien odotusten selvittämisen, mikä osaltaan helpottaa myös itse työn tekemistä ja mahdollistaa arvioinnin.

Tutkimustehtävämme on selvittää:

- 1) Millaisia kokemuksia asiakasperheillä on perhetyön yksikön toteuttamasta perhetyöstä?
- 2) Millaisia kokemuksia asiakasperheillä on perhetyön yksikön työntekijöiden käyttämistä menetelmistä?
- 3) Millaisia kokemuksia perhetyön yksikön työntekijöillä on toteuttamastaan perhetyöstä ja käyttämistään menetelmistä?

5.2 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein varsin pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteeri on sen laatu. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma parhaimmillaan elää tutkimushankkeen mukana. Tämä tarkoittaa osin sitä, että kvalitatiivisilla menetelmillä saavutetaan ilmiöiden prosessiluonne. (Eskola, & Suoranta 2003, 10–13.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä ovat muun muassa se, että tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Kyseisessä tutkimuksessa suositaan usein ihmistä tiedon keruun välineenä. Tutkija luottaa omiin havaintoihin ja keskusteluihin tutkittavien kanssa enemmän kuin mittausvälineillä (esim. kynä – paperi-teksteillä) hankittavaan tietoon. Apuna täydentävän tiedon hankinnassa monet tutkijat käyttävät myös testejä ja lomakkeita. (Hirsijärvi, Remes & Salavaara 2004,156.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tyypillistä on myös se, että suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja niin sanottu ääni pääsevät esille. Tällaisia metodeja ovat muun muassa teemahaastattelu, osallistuva havainnointi ja ryhmähaastattelut. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa valitaan kohdejoukko tarkoituksen mukaisesti, ei satunnaisotoksen menetelmää käyttäen. Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä ja suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaisesti. (Hirsijärvi, Remes & Salavaara 2004,156.)

Toteutimme tutkimuksemme tapaus- eli case-tutkimuksena. Case työssämme on HDL:n perhetyö, jota tarkastellaan neljän asiakasperheen ja perhetyöntekijöiden avulla. Tapaustutkimuksen luonteeseen kuuluu se, että tutkittavasta tapauksesta pyritään kokoamaan monipuolisesti ja monella tavalla tietoja. Tapaustutkimuksessa valitaan yleensä yksittäinen tapaus, tilanne tai joukko tapauksia; kohteena ryhmä, yksilö tai yhteisö. Aineistoja kerätään useita metodeja käyttämällä muun muassa havainnoiden, haastatteluin ja dokumentteja tutkien. Pyrkimyksenä on ymmärtää ja kuvata ilmiötä entistä syvällisemmin. (Hirsijärvi, Remes & Salavaara 2004, 125–126.)

Tapaustutkimus voidaan ymmärtää keskeiseksi kvalitatiivisen metodologian tiedonhankinnan strategiaksi, sillä lähes kaikki strategiat käyttävät lähestymistapanaan tapaustutkimusta. Yksinkertaisesti sanottuna lähes kaikki kvalitatiivinen tutkimus on tapaustutkimusta. Erot erilaisissa kvalitatiivisen tiedonhankinnan strategioissa ilmenevät siinä, kuinka tieto hankitaan ja mikä on tutkimuksen kohde. (Metsämuuronen 2006, 92.)

Tapaustutkimus on niin sanottua jalat-maassa-tutkimusta, joka perustuu tutkitavan omiin kokemuksiin. Näin ollen tapaustutkimus tarjoaa luonnollisen pohjan yleistämiselle. Case-tutkimuksella huomataan myös sosiaalisten totuuksien monimutkaisuus ja sisäkkäisyys. Parhaat case-tutkimukset pystyvät tarjoamaan tukea vaihtoehtoisille tulkinnoille. Tapaustutkimuksen lähtökohtana on usein toiminnallisuus ja tulokset myös sovelletaan käytännössä. Tapaustutkijan tehtävänä on etsiä toisaalta sitä, mikä on yhteistä ja toisaalta, mikä on erityistä ja ainutlaatuista tapauksessa. (Metsämuuronen 2006, 91–92.)

5.3 Aineistonkeruu

5.3.1 Teemahaastattelu

Valitsimme Perhetyön yksikön kanssa neljä perhettä, joiden kanssa tehtävää perhetyötä tutkimme puolistrukturoitua haastattelumenetelmää käyttäen eli teemahaastattelujen avulla painottaen asiakasperheiden kokemuksia. Haastattelut teimme teemahaastatteluina, koska kyseinen menetelmä mahdollistaa lisäkysymysten esittämisen sekä täsmennysten pyytämisen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 14).

Puolistrukturoitu haastattelumenetelmä sopii erinomaisesti, kun tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet ja kun halutaan selvittää heikosti tiedostettuja seikkoja. Samoin menetelmä on hyödyllinen, kun muistamattomuuden arvellaan tuottavan virheellisiä vastauksia tai kun tutkitaan ilmiöitä, joista haastateltavat eivät päivittäin ole tottuneet keskustelemaan, esimerkiksi arvostuksistaan, aikomuksistaan, perusteluistaan kriittisessä mielessä. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 34–36.)

Teemahaastattelu on osoittautunut menetelmäksi, joka sallii tutkimuksen kohteeksi valittujen henkilöiden mahdollisimman luontevan ja vapaan reagoinnin.

Vapaamuotoiset, syvälliset keskustelut paljastavat asioita, joita tuskin voitaisiin saada selville muilla keinoin ja keskustelunomainen tietojenkeruumenetelmä saa tutkittavat suopeiksi tutkimukselle. Teemahaastattelu on menetelmä, joka hyvin toteutettuna ottaa huomioon ihmisen sekä ajattelevana että toimivana olentona. (Hirsijärvi & Hurme 2004, 47–48.)

Tutkimuksessa keskeistä on ollut tutkimukseen osallistuvien asiakkaiden kokemuksien selvittäminen. Tavoitteena on ollut tutkia laadullisesti aihetta, josta jokaisella asiakkaalla on yksilöllinen näkemys. Saadaksemme parhaiten selville, mitä asiakkaat ajattelevat, kokevat ja tuntevat, valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi siis haastattelun.

Teemahaastattelussa oleellisinta on se, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Tämä tuo tutkittavien äänen kuuluviin. (Hirsijärvi & Hurme 2004, 48.)

Perheet teemahaastatteluihin valikoituivat perhetyöntekijöiden avulla. (Haastattelurunko liitteessä 3.) Annoimme heille saatekirjeen (liite 1), missä kerroimme itsestämme, opinnäytetyöstämme ja haastattelusta. Pyysimme, että he kävisivät kirjeen läpi asiakkaidensa kanssa ja pyytäisivät heitä osallistumaan haastatteluun. Kahden perheen kohdalla saimme olla itse mukana kertomassa haastatteluista. Tämän jälkeen sovimme halukkaiden kanssa ajan ja paikan, missä haastattelut toteutettiin.

Haastatelluista perheistä kolme oli perhekuntoutushoidossa ja yksi perheistä oli avohoidossa. Haastatteluista kolme tehtiin asiakkaiden kotona ja yksi HDL:n tiloissa. Ensimmäisessä haastattelussa läsnä oli vain isä ja haastattelu oli ainoa, joka toteutettiin HDL:n tiloissa, seuraava haastattelu oli ainoa avoperheen haastattelu ja paikalla oli isä, äiti ja kolme perheen isompaa lasta ja yksi vauva. Lapset olivat haastattelun ajan pääasiallisesti leikkimässä omissa huoneissaan. Kolmanteen haastatteluun osallistui vain perheen äiti ja neljänteen äiti ja pieni vauva, jonka päiväunilta herääminen hieman hankaloitti haastattelua.

Haastatteluiden toteuttamisesta asiakkaiden kotona teki haasteelliseksi taustametelin rajaaminen. Kahdella asiakkaista oli lapsia kotona, joiden äänet joissain kohdissa hankaloittivat litterointia, kun ei saanut selvää, että mitä missäkin sanottiin. Toisen kohdalla jouduimme lisäksi hetkeksi pysäyttämään nauhoittamisen ja tekemään muistiinpanoja, koska vauva oli nälkäinen ja hänelle piti antaa maitoa, mikä olisi estänyt vanhemman puheen kuulumista nauhalta.

Kaikesta huolimatta haastatteluiden toteuttaminen asiakkaiden kotona oli hyvä ratkaisu, koska koti on haastateltavalle tuttu sekä turvallinen ja tällöin on parempi mahdollisuus avoimeen ja luottamukselliseen keskusteluun haastateltavan kanssa. Usein myös haastatteluilla, jotka tehdään haastateltavan kotona, on suurempi mahdollisuus onnistua. (Eskola & vastamäki 2001, 28.)

Haastattelut nauhoitettiin ja ne kestivät vajaasta tunnista puoleentoista tuntiin. Haastateltavat suhtautuivat tilanteeseen pääsääntöisesti innostuneesti, vaikkakin nauhuria aluksi selvästi arasteltiin.

Nauhoitetut haastattelut purettiin tietokoneelle kirjoitettuun muotoon ja luettavaan muotoon suunnilleen sanasta sanaan, koska kirjoitettua aineistoa oli helppompaa käsitellä kuin kuunneltavassa muodossa olevaa tutkimusmateriaalia. Haastatteluista tuli noin 32 sivua litteroitua tekstiä, kun fonttina oli Ariel 12 ja riviväli 1.

5.3.2 Kyselylomake

Teemahaastattelun lisäksi keräsimme työntekijöiden kokemuksia käyttämisestä työmenetelmistä ja toteuttamastaan perhetyöstä kyselylomakkeilla. Kyselylomake muodostui neljästä vastaajien taustatietoja kartoittavasta kysymyksestä sekä neljästä tutkimuskysymyksistämme muodostuneesta avoimesta kysymyksestä. Kahdessa ensimmäisessä avoimessa kysymyksessä työntekijöitä pyydettiin määrittelemään lastensuojelun perhetyö heidän työssään ja kertomaan, mitä menetelmiä he työssään käyttävät. Viimeisissä kysymyksissä heitä pyy-

dettiin kuvailemaan esimerkkien avulla sekä onnistunutta että epäonnistunutta perhetyötä avoperhetyön ja perhekuntoutuksen perheiden kanssa.

Sekä haastattelu että kyselylomake ovat tietoisuuden ja ajattelun sisältöihin kohdistuvia menetelmiä. Haastattelussa on monia hyviä puolia, mutta kyselylomakkeiden käytön hyviä puolia ei ole kuitenkaan syytä kieltää silloin kun lomakkeet on huolellisesti suunniteltu ja kun niillä pyritään selvittämään melko konkreetteja ja yksiselitteisiä ilmiöitä. (Hirsijärvi & Hurme 2004, 36–37.) Myös Heikkilä (2005) painottaa, että hyvät kysymykset ja oikea kohderyhmä ovat tutkimuksen onnistumisen perusedellytykset. (Heikkilä 2005, 48.)

Kyselylomakkeiden vastaukset puhtaaksikirjoitettiin jäsenneltyinä tietokoneelle eli samaan kysymykseen annetut vastaukset kirjoitettiin allekkain kysymysten alapuolelle, koska siten aineistoa oli helpompi käsitellä. Tekstiä kertyi perhetyöntekijöiden kyselylomakkeiden vastauksista yhteensä noin kuusi sivua, kun fonttina oli Ariel 12 ja rivivälinä 1.

5.3.3 Tutkimuksen tiedonantajat

Haastattelimme neljää melko erilaista perhettä. Perheistä kolme oli HDL:n perhekuntoutuksesta ja yksi oli HDL:n avoperhetyön puolelta. Selvennykseksi nimeämme perheet perhe Heinoseksi, perhe Kallioksi, perhe Virtaseksi ja perhe Kuusistoksi.

Perhe Heinonen on kahdeksanhenkinen uusioperhe, jonka vanhemmat ovat väsyneitä ja neuvottomia perheen yhden lapsen kanssa. Perheessä toteutetaan HDL:n avoperhetyötä. Perhe Kallio on yksinhuoltajaperhe, johon kuuluu kaksi leikki-ikäistä lasta. Perhe on HDL:n perhekuntoutuksessa vanhemman päihdeongelman, vanhempaan kohdistuneen väkivallan ja lasten turvattomuuden vuoksi.

Perhe Virtanen on myös HDL:n perhekuntoutuksessa oleva yksinhuoltajaperhe, johon kuuluu kodin ulkopuolella asuva vanhempi lapsi ja vanhemman kanssa

asuva vauva, perheen toinen vanhempi ei kyennyt sitoutumaan hoitoon, joten hänen osaltaan hoito on keskeytetty. Perhe Kuusiston huolenaiheina olivat vuorovaikutus, vanhemmuus ja lapsen puhumattomuus. Perheeseen kuului äiti, isä ja päiväkotikäinen lapsi. Perhe Kuusiston asiakkuus alkoi avoperhetyönä, mutta perheen kanssa työskentelyä jatkettiin HDL:n perhekuntoutuksessa.

Kyselylomake jaettiin kaikille HDL:n Perhetyön yksikön työntekijöille ja johtajalle. Lomakkeen palautti täytettynä kymmenen perhetyöntekijää. Vastaajien ikähaitari oli melko laaja, 36 vuodesta kuuteenkymmeneen. Kaikki vastaajat olivat naisia ja suurimmalla osalla oli joko sosionomin tai muu sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulutasoinen tutkinto tai siihen rinnastettava, esimerkiksi sosiaalikasvattajan tutkinto. Laaja skaala tuli esiin myös, kun kysyimme, että kuinka monta vuotta perhetyöntekijät ovat työskennelleet lastensuojelun perhetyössä, vastaukset olivat kahdesta vuodesta kolmeenkymmeneen kahdeksaan. Keskiarvoksi tuli noin 11 ja puoli vuotta.

5.4 Aineiston analyysi

Tutkimuksen aineisto on analysoitu teemoittelulla. Eskola ja Vastamäki (2001, 41–42) tarkoittavat teemoittelulla aineiston järjestämistä valikoitujen teemojen mukaan, minkä jälkeen aineiston analysointi on näkyvämpää, koska aineisto on järjestetty tiiviimpään ja luettavampaan muotoon. Hirsijärvi ja Hurmeen (2000, 142) mukaan teemoittelu tarkoittaa sitä, että erilaisten kategorioiden avulla voidaan löytää tutkimusaineistosta mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroja, joista voidaan tehdä päätelmiä.

Ensimmäisessä vaiheessa aineistoa arvioidaan ennakkoluulottomasti ja avoimesti. Toisessa vaiheessa tutkija etsii ja kuvaa aineistonsa keskeisiä teemoja, niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Seuraavassa vaiheessa teemat esitellään ja saatuja tuloksia kuvataan, sen jälkeen aineistosta rakennetaan johtopäätöksiä. (Eskola ja Vastamäki 2001, 40–41.)

Aluksi kirjoitimme kaikki asiakasperheen haastattelut puhtaaksi, eli litteroimme sanasta sanaan, minkä jälkeen järjestelimme yksitellen tutkimushaastattelujen aineistot rakennettujen teemojen alle. Teemat muodostuivat teemahaastattelurungosta (liite 3). Tutkimuskysymyksistä muodostui tulosten yläteemat. Tutkimuksen yläteemoiksi nousivat asiakkaiden kokemukset perhetyöstä, menetelmistä ja työntekijöiden kokemukset tekemästään työstä ja käyttämistään työmenetelmistä.

Alateemat nousivat aineistosta, lähinnä niistä aihealueista, joita haastatteluissa käsiteltiin. Pyrimme nostamaan aineistosta esille tutkimuskysymysten kannalta oleellisimmat teemat. Järjestellessämme haastatteluja teemoittain huomasimme, että teemat menivät ristiinrastiin, poikittain ja päällekkäin. Samasta lauseesta löytyi vastauksia moneen eri kysymykseen ja aineksia eri teemoista. Sekä yläteemojen, että alateemojen avulla löydettiin vastauksia tutkimuskysymyksiin eli tutkimustuloksia.

Kyselylomakkeiden vastaukset puhtaaksikirjoitettiin jäsenneltyinä tietokoneelle eli samaan kysymykseen annetut vastaukset kirjoitettiin allekkain kysymysten alapuolelle. Tutkimusmateriaalit litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi aineiston keräämisvaiheen jälkeen (Metsämuuronen 2006, 51). Litteroinnin jälkeen merkäsimme vastaajien taustatietoja ja heidän työssään käyttämiään menetelmiä koskevien kysymysten samankaltaiset vastaukset omilla väreillään, jotta niitä oli helpompi käsitellä.

Viimeisten avoimien kysymysten vastaukset olivat melko laajoja ja niitä oli hankala käsitellä muiden kysymysten tavoin. Tästä syystä tiivistimme vastaukset yhdellä tai kahdella sanalla esimerkiksi asiakkaan sitoutumattomuus tai luottamuksen puute ja saimme siten muodostettua kuvan siitä, mitkä tekijät työntekijöiden mukaan vaikuttivat perhetyön onnistumiseen tai epäonnistumiseen ja etsittyä vastauksia tutkimuskysymyksiimme.

Tutkimustuloksissa esitetään sekä asiakkaiden että perhetyöntekijöiden kokemuksia HDL:n perhetyöstä ja työntekijöiden käyttämistä työmenetelmistä.

5.5 Aikataulu

Keväällä 2007 suoritimme kahdeksan viikon harjoittelujakson Pitäjänmäen perhetyön yksikössä, jolloin havainnoimme yksikön avoperhetyötä ja kuntouttavaa perhetyötä. Jaoimme kyselylomakkeet työntekijöille harjoittelun alkuvaiheessa ja annoimme heille reilut kaksi viikkoa aikaa vastata. Painotimme kuitenkin määrääjän umpeutuessa, että kyselylomakkeita voi palauttaa meille myöhemminkin, mutta viimeistään työharjoittelun loppuun mennessä. Työntekijöistä kymmenen palautti lomakkeen. Työharjoittelun aikana toteutimme myös kaksi teemahaastattelua. Kolmannen haastattelumme saimme syksyllä 2007 ja viimeisen useiden yritysten jälkeen keväällä 2009.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Asiakkaiden kokemukset perhetyön yksikön toteuttamasta perhetyöstä

6.1.1 Kokemukset perhetyön aloituksesta ja tavoitteiden luomisesta

Haastateltavien lähtötilanteet ja siten myös asenteet olivat toisistaan eroavia, mikä näkyi myös vastauksissa. Perhetyöltä apua itse halunneet ja pyytäneet antoivat lähinnä Helsingin Diakonissalaitoksen Perhetyötä kehuja vastauksia, kun taas niin sanotusti huostaanoton uhallä Perhetyön yksikön perhekuntoutukseen päätyneiden vastauksissa näkyi se, ettei hoito ja perhetyö ollut sitä, mitä he olisivat tahtoneet tai mistä he olisivat oman näkemyksensä mukaan hyötäneet.

No siis ko, hommahan menee niin, että meistähän ei kukaan ole sitä halunnut, vaan se on valtio, joka on halunnut antaa meille, jotain tällöistä, mistä ei mulle mitään hyötyä tai mä nään asian näin. Mä siis olen täällä vain, koska mut on käsketty olemaan täällä. (Kallion perhe)

Yhtä lukuun ottamatta kukaan haastateltavista ei Perhetyön yksikköön tullessaan tiennyt, mitä perhetyö on eikä heillä siitä syystä ollut minkäänlaisia odotuksia perhetyöltä. Varmaan myös tästä syystä johtuen haastateltavat asiakkaat olivat tyytyväisiä siihen, että tavoitteet heidän saamalleen perhetyölle oli asetettu yhdessä. Eräs asiakkaista kuvasi odotuksiaan ja tavoitteiden rakentumista näin:

Mä en oikeasti tienny, et mitä se on. Et ei niinku osannu odottaa yhtään minkäänlaista, mitä se vois olla. Aika avoimilla mielillä. Se oli aika hankalaa sitten, kun ne kysy niinku, et mitä te halutte ja mitä te odotatte ja sit ku me ei oikeasti tiedetty yhtään mitään, niin sit me oltiin vähän sillee, et no ei me oikeastaan oikein tietä, et mitä me odotetaan, että ne on ne tavoitteet ja toiveet kasvanu tässä sitä myöten, mitä ollaan keskusteltu. (Heinosen perhe)

Haastatteluiden mukaan perhetyöntekijät kävivät asiakkaiden luona keskimäärin kaksi kertaa viikossa kotikäynnillä, minkä lisäksi asiakkaita velvoitetaan ja kannustetaan osallistumaan erilaisiin toiminnallisiin ryhmiin. Näiden lisäksi heillä on erilaisia neuvotteluita ja tapaamisia, missä perheiden tilannetta käydään läpi ja arvioidaan. Asiakkailla on lisäksi mahdollisuus ottaa puhelimitse yhteyttä perhetyöntekijöihin.

6.1.2 Kokemukset perhekeskeisyydestä ja kunnioittavasta työtteesta

Kaikissa haastatteluissa nousi esiin asiakkaiden kokemus Helsingin Diakonissalaitoksen Perhetyön yksikön toteuttaman perhetyön perhekeskeisyydestä pelkästään lapsiin tai vanhempiin keskittymisen sijaan. Eräs haastateltavista tiivistä asian näin

Et se on muutakin, ku vaan pelkästään se valtava lapsen tukeminen, se on koko perheen tukemista. (Heinosen perhe)

Toisena tärkeänä myönteisenä asiana haastatteluissa korostui (3/4 haastateltavasta) perhetyön tuki ja se, että apua ja tukea on tarvittaessa aina tarjolla. Haastateltavista perheistä kolme neljästä koki tärkeänä, että tarvittaessa saa jonkun perhetyöyksikön työntekijän kiinni mihin vuorokauden aikaan tahansa.

Haastatelluista perheistä kaksi kertoi myös, että saattavat soittaa useamman kerran päivässä keskustellakseen perhetyöntekijöidensä kanssa.

Se tuki ja aina voi kysyä apua ja neuvoa, jos on jotain, mitä ei niinku...ihan niinku sillä hetkellä tiedä...tai mielipidettä tai mitä nyt tekis tai...kyl sieltä aina...saa...aina on yleensä joku paikalla...yölläkin voi soittaa yökölle, jos hätä tulee. (Virtasen perhe)

Tuen saamisen lisäksi vastauksissa näkyi myös suurimman osan kohdalla tyytyväisyys siihen, että heitä on vanhempina kohdeltu kunnioittavasti. Heille on omien sanojensa mukaan annettu mahdollisuus ilmaista ja tuntee kaikki tunteensa, vaikka ne sotisivatkin niin sanottua normaalia ajatusmaailmaa vastaan. Seuraava suora lainaus on erään äidin tyytyväistä kuvausta heidän saamastaan perhetyöstä.

Ei oo tarttenu häpeillä tunteitansa, on saanu sanoa just niin, ku sitä, miltä tuntuu. Et tota niin, Toisaalta meille selvitettiin ja oltu niinku tukena siitä, että mä oon äitinä aika kova asia myöntää, se, että ei oo tunteita omaa lastaan kohtaan. Et, se, että kukaan ei oo osottanu syyttävällä sormella vaan päinvastoin, et ne on ollu sitä mieltä, et kyl ne tunteet sieltä takasin tulee ja on ollu kannustavaa siitä, että kun on sanottu, että tunteet on, vaikka ne on negatiivisia, niin ne on ihan normaaleja. (Heinosen perhe)

Eräs oleellinen asia oli myös asiakkaiden kokemus työntekijöiden joustavuudesta. Joustavuudesta muun muassa siinä, että perhetyöntekijät olivat onnistuneet esimerkiksi löytämään vielä sen 5 tai 15 minuuttia, kun olivat huomanneet, että tapaamisaika oli loppunut, mutta asiakkaalla oli vielä tarve purkaa itseään. Lähes kaikki asiakkaat painottivat onnistuneeseen tapaamiseen kuuluvana osana sen, että olivat saaneet purettua itseään ja että heidän ja perhetyöntekijöiden välille oli syntynyt aitoa keskustelua.

6.1.3 Perhetyön vaikutukset perheisiin

Kaikilla asiakkailla oli ennestään jonkinlaista kokemusta lastensuojelusta, toisilla hyviä ja toisilla vähemmän hyviä. Aiempi kokemus tuli jokaisen haastattelun kohdalla esiin ja joskus asiakkaiden oli hankala erottaa esimerkiksi sosiaalityöntekijää perhetyöntekijöistä, jolloin hän esimerkiksi oli saattanut samastaa sosi-

aalityöntekijän toiminnan perhetyöntekijöiden toimintaan ja päinvastoin. Positiivisena puolena aiempi lastensuojelun tai perhetyön kokemus nousi esiin siinä, että nyt he olivat tietoisempia oman toiminnan vaikutuksesta työskentelyyn. Nyt he osasivat esimerkiksi vaatia, että apu ei jää vain niin sanotun kriisin hoitamiseksi, vaan että myös heidän mahdollisiin tuleviin ongelmatilanteisiin varauduttiin mahdollisuuksien mukaan. Siten perheet eivät kokeneet jäävänsä yksin, jolloin riski ongelmien toistumiseen olisi ollut suurempi.

Haastatteluissa kolme neljästä perheestä koki perhetyön tuoneen positiivisen muutoksen perheensä tilanteeseen. Perheistä suurin osa joutui kuitenkin miettimään, missä asioissa eteenpäin on menty, vaikka he nopeasti kykenivätkin vastaamaan, että perhetyön avulla saavutettu muutos on ollut positiivinen.

No mun mielestä on se niinkun parempaan suuntaan mennyt. Niinkun just tässä tapaamisissa. Varsin positiivisena näkisin. (Kuusiston perhe)

Mun mielestä on kyllä niinkun vähän opastettu meitä että mitä niinkun pitäis tehdä. Se on niinkun hyvä juttu. (Kuusiston perhe)

et mä en nää mitään hyötyä tästä koko hommasta. (Kallion perhe)

Lapsi voi jäädä kotiin se oli se ensimmäinen ja sit se, että silloin sillä oli yhdessä vaiheessa huonosti kavereita, et se pääsee niinku sosiaalisiin kontakteihin paremmin, mun mielestä me ollaan näissä kaikissa onnistuttu kyllä. (Heinosen perhe)

Yhtenä perhetyön vaikuttavuuteen vaikuttavina tekijöinä asiakkaat nostivat esiin oman roolinsa. Asiakkaat kokivat oman aktiivisuutensa ja avoimuutensa helpottaneen työskentelyä perhetyöntekijöiden kanssa. Haastatteluissa useampi asiakas nosti esiin myös huolen siitä, miten ne perheet, jotka eivät ole niin aktiivisia tai eivät yksinkertaisesti tiedä tai osaa pyytää apua pärjäävät.

Kyl mä uskon, et meissäkin on ollut sitten sitä vähän, et miten se (perhetyöskentely) on lähteny menee, koska me ollaan oltu aina aika avoimia näitten meidän ongelmien kanssa, että sehän tässä on ollu niinku kaikista helpointa, et me ollaan lähetty pelaan sillä, että me ollaan kerrottu asiat niinku ne on, ettei olla mitenkään kaunisteltu eikä salailtu eikä oo sillee mitään luurankoja kaapissa. Ainakin me ollaan saatu kiitosta siitä vähän joka taholta, et meidän kans on ollu helppo tehdä töitä sen takia, et me ollaan uskallettu sanoa, et

nyt on näin... on se varmaan työntekijällekin ihan vähän helpompaa. (Heinosen perhe)

Onneks me ollaan itse päästy tähän rattaisiin mukaan ja me osataan tällä hetkellä pyytää niinku apua, et sitä ollaan mietitty monta kertaa, et mites sitten ne ihmiset, ketkä ei oikeasti tiedä, mistä ne sitä apuu lähtee pyytämään ja se on varmaan aika kova paikka itse kullekin myöntää, et tarttee apua, et tota. Aika varmaan moni kituuttaa kotona, et yrittää selvitä. (Heinosen perhe)

6.2 Asiakkaiden kokemukset perhetyön työmenetelmistä

6.2.1 Positiiviset kokemukset käytetyistä työmenetelmistä

Asiakashaastatteluilissa nousi esiin useita erilaisia perhetyöntekijöiden käyttämiä työmenetelmiä, muun muassa kotikäynnit, istuntotyöskentely, toiminnalliset ryhmät, rooli- ja verkostokartat sekä MIM-videointi. Menetelmillä oli ollut oma paikkansa asiakkaan hoidon eri vaiheissa ja tilanteissa riippuen siitä, mikä milloinkin on parhaiten asiakkaan hoitoon sopinut.

Kaikki haastateltavat mainitsivat kotikäynnit, joissa ovat pääasiassa keskustelleet perhetyöntekijöiden kanssa, minkä lisäksi joillakin kerroilla on ollut jokin teema, mitä ovat käyneet läpi joko keskustellen tai esimerkiksi verkosto- tai roolikartan avulla.

Paljon keskustelua... ja välillä ollu aika tarkka teema, mitä ollaan keskusteltu ja välillä sellasta semmosta vapaamuotoisempaa. (Virtasen perhe)

Roolikarttaa ja sellaista. Ne on ollut mun mielestä kivoja. Ja siinä oon päässyt enemmän avautumaan. (Kuusiston perhe)

Elämänjana, sikäli mitä muistan ihan kivojahan ne oli. (Kallion perhe)

Tietyille kotikäynneille perhetyöntekijät olivat saattaneet yhdessä asiakkaan kanssa sopia myös muita keinoja tukea asiakasta, esimerkiksi eräällä asiakkaalla oli hankaluuksia ruokailujen kanssa, joten he olivat sopineet tekevänsä

kotikäynneillä joko yhdessä ruokaa tai niin että asiakas tekee, jonka he sitten yhdessä söivät. Ruokaa laittaessa he olivat tutustuneet paremmin toisiinsa ja myös luottamuksen muodostuminen oli ollut helpompaa.

Oikeestaan, jos mietitään koko tätä aikaa täällä, niin keskusteltu, sitten ne on leikkiny lasten kanssa ja totta kai ne on koittanu tutustua lapsiin ja muhun ja no me ollaan tehty ruokaa (Kallion perhe)

Lähes kaikki kertoivat myös MIM-videoinnista, mistä asiakkailla oli pääosin positiivisia kokemuksia. Osa perheistä oli toivonut myös muita MIM-videoinnin kaltaisia videointeja perheen eri tilanteista, jotka he saisivat sitten itselleen.

mim-videointi, se oli niinkun kivaa. (Kuusiston perhe)

Perhekuntoutuksen toiminnalliset ryhmät jakoivat mielipiteitä. Toiset kävivät niissä mielellään ja osallistuivat sekä erilaisiin vanhempi-lapsiryhmiin, kuten esimerkiksi muskari, että pelkästään vanhemmille tarkoitettuihin esimerkiksi keskusteluryhmiin. Perhetyön yksikkö järjesti säännöllisin väliajoin erilaisia retkiä, jotka olivat myös olleet asiakkaiden mieleen.

Käydään muskarissa, sit on naisten ryhmä, missä mä käyn ja sitten on näitä video-kuvauksia, ne on kivoja, mutta ne on mukavia. On kyllä kaikenlaista toimintaa, retket on mukavia...käydään teattereissa ja vaikka missä (Virtasen perhe)

Retki hommat ja muut ,mun mielestä ne on aivan ihania. Niistä on hyötynyt...olla niinkun vähän muitten kanssa siellä. (Kuusiston perhe)

6.2.2 Negatiiviset kokemukset käytetyistä työmenetelmistä

Suurimmalla osalla haastatelluista asiakkaista oli myös negatiivisia kokemuksia perhetyön menetelmistä. Kaikille asiakkaille ryhmätoiminta ei sovi eivätkä he halua tutustua muihin asiakkaisiin tai jakaa omia asioitansa muiden kanssa, jolloin Perhetyön yksikön laaja ryhmätoiminta voi toimia päinvastoin ja ahdistaa asiakasta. Yhtä haastatelluista harmitti erityisesti myös se, ettei kokenut saa-

vansa tapaamisista riittävästi irti, vaan että tapaamiset olivat menneet tyhjänpäiväisistä asioista keskustelemiseen.

Ne nyt vaan käy täs kattomas, et ollaanks me tyyliin hengissä tai kysyy kuulumisia ei siinä oikeestaan... itseasiassa mä oon aika pettynyt siihen, et ku ne tulee ovest sisäään, nii periaatteessa ne on semmosia käytännön juttuja, et ku mä mussutan jostain pyykkivuo-roista tai jotain, niin yhtäkkiä koko tunti on menny siihen. (Kallion perhe)

Yksi haastatelluista koki työskentelyn liian tiheäksi työssä käyvälle ja toinen, perhekuntoutuksen asiakas, koki ahdistavaksi, ettei voi käydä töissä, vaan jou-tuu viettämään päivät kotona. Kaksi haastatelluista koki negatiiviseksi myös tapaamisten ja suunniteltujen asioiden peruuntumisen. Peruuntumiset olivat asiakkaiden mukaan tapahtuneet perhetyöntekijöiden sairastuttua tai muutoin perhetyöntekijöiden puolelta.

Ei me oikeestaan mitään muuta olla tehty, semmosta niinku mitä ehkä ois pitäny tai on ollu suunnitelmissa siitä päivästä kun mä olen tänne tullu, nii... se on niinku huuhaata. (Kallion perhe)

Tääl sä oot niinku omas rauhas kotona, et periaattees tää on ihan sillee, ku asuis kotona...vaan, et tuol on kamerat, mut...en mä niinku oikeestaan nää tätä mitenkää erilaisempana, ku, et mä oisin ihan omassa himassa. Et yhtä hyvin siel vois käydä perhetyöntekijä yhtä harvoin kuin täälläkin. (Kallion perhe)

6.3 Perhetyöntekijöiden kokemukset toteuttamastaan perhetyöstä

6.3.1 Perhetyöntekijöiden kuvaus perhetyöstä

Kymmenestä vastaajasta kahdeksan määritteli työnsä lastensuojelun perhe-työssä lapsen psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen kasvun ja kehityksen perhe-työn keinoin turvaamiseksi. Vastaajat painottivat, että työskentely perustuu lap-sen etuun ja että heidän tehtävä on tarkastella asioita lapsen näkökulmasta, vaikkakin kokonaisvaltaisesti koko perhettä tukien ja auttaen. Vastaajista viisi nosti esiin myös arvioinnin osana heidän työtään.

Se on kuntien sosiaalitoimen tilaamaa avohuollon tukitoimena järjestettävää kuntouttavaa ja arvioivaa työtä perheiden kanssa. Pääpaino työskentelyssä on lasten kehityksen tukemisessa koko perhettä auttaen.

Perhetyö on avohuollon tukitoimi, jolla pyritään sekä perheen että lastensuojelun määrittämiin tavoitteisiin. Perhetyöllä tuetaan perhettä ottamaan käyttöön ne voimavarat, joita tavoitteisiin pääsemiseen tarvitaan. Eri perheillä ne ovat erilaisia; ideana olisi löytää juuri kyseisen perheen ominainen tapa. Perhetyöllä pyritään myös raivamaan onnistuneen toiminnan esteitä ja keksimään uusia ratkaisumalleja. Tavoitteena riittävän turvallinen kasvuympäristö lapsille. Jos perhe ei kykene sitä tarjoamaan, asian käsittely/hyväksyminen perheen kanssa.

6.3.1.1 Perhetyöntekijöiden näkemykset lopputulokseen vaikuttavista tekijöistä

Kyselylomakkeen laajin kysymys koski onnistunutta ja epäonnistunutta perhetyötä ja sitä, että mitkä tekijät lopputulokseen ovat vaikuttaneet. Vastauksissa nousi suurimpina esiin asiakkaan ja työntekijöiden välinen luottamus ja toimiva yhteistyö eri verkostojen kesken, asiakkaan sitoutuminen hoitoon sekä lapsen etu.

Perhetyö vaatii onnistuakseen kaikkien tahojen välisen luottamuksen. Luottamus ei synny tyhjästä ja usein perhetyön asiakkailla saattaa entuudestaan olla negatiivisia kokemuksia lastensuojelusta tai sosiaaliviranomaisista, jolloin luottamuksen ja toimivan yhteistyön syntyminen vaatii hieman enemmän.

Perheen hoito etenee monenlaisten vaiheiden kautta. Luottamus syntyy yhteisen olemisen, tekemisen ja yhdessä elettyjen asioiden kautta. Tärkeää on se, että työntekijä on alusta alkaen avoin ja rehellinen asiakkaille. Samalla on valmis kestämaan asiakkaan rinnalla ”kasvukivut”. Ongelmista pitää puhua niiden ”oikeilla” nimillä ja tukea asiakasta ottamaan itse vastuu tekemisistään ja elämästään.

Seuraava lainaus kuvastaa enemmän asiakkaan roolia prosessin onnistumisessa

Onnistuneessa perhetyössä perhe itse tuottaa asioita joita ovat pohtineet tai tehneet toisin. Hyvä työskentely näkyy myös siinä, että perheessä syntyy aito keskustelu ja vuorovaikutusyhteys heille tär-

keistä asioista. Usein kotikäynnin vaikutus näkyy vasta seuraavalla kerralla kun perhe on saanut aikaa pohdiskella asioita

Kummistakin vastauksista, niin perhetyöntekijöiden kuin asiakasperheiden haastatteluista painottuu se, että perhetyön onnistuminen on riippuvainen molempien tahojen panostuksesta, kuitenkin unohtamatta sitä vaaraa, että työntekijä päätyy kantamaan vastuun koko prosessista ja työskentelemään asiakkaan puolesta, passivoiden näin asiakasta.

Perhetyön epäonnistumisen usein toistuva syy (tuli esiin kuudessa vastauksessa kymmenestä) työntekijöiden vastausten perusteella oli asiakkaan sitoutumattomuus. Sitoutumattomuuden syynä saattoi olla esimerkiksi se, ettei asiakas kokenut työlle asetettuja tavoitteita omikseen tai että perhe oli huostaanoton uhalla pakotettu hoitoon, niin sanotusti viimeisenä mahdollisuutena, jolloin hoito ei välttämättä ollut sitä, mitä perhe olisi halunnut.

Molemmista onnistuneen ja epäonnistuneen perhetyön syiden kuvauksista näkyi tärkeänä myös se, että aina se, ettei päädytä toivottuun lopputulokseen, ei tarkoita perhetyö epäonnistumista, vaan kuten eräs vastaaja kirjoittikin

Onnistuminen on syytä määritellä lapsen edun toteutumisen kautta, työ on onnistunutta silloin kun lapsen etu toteutuu.

Tämä voi usein tarkoittaa sitä, että perhetyöskentely on lapsen etua ajatellen päättynyt onnellisesti, vaikka lapsi sijoitetaankin jonnekin muualle. Silloin tällöin perhetyön prosessin onnistuminen voi vaatia myös muita suuria käännteitä perheen elämässä, jotka voivat avata asiakkaan silmät näkemään oman tilanteensa paremmin, esimerkiksi läheisen kuolema tai sairastuminen.

Vanhempi A ja kaksi pientä lasta perhekuntoutuksessa, toinen lapsista alle puoli-vuotias. Toinen vanhemmista, vanhempi B, täysin alkoholisoitunut, tapasi lapsia epäsäännöllisesti. Vanhempi A:n juominen riistäytyi käsistä B:n kanssa juodessa. Vuoden hoito, A:lla ei yhtään retkahdusta. Murheellista matkan varrella lasten kannalta toisaalta oli B:n kuolema, toisaalta se saattoi olla perheen pelastus, koska vanhempien välinen riippuvuussuhde oli voimakas. A:n ja lasten muutto omaan kotiin toteutui suunnitellusti.

6.3.2 Perhetyöntekijöiden kuvaus käyttämistään työmenetelmistä

Tärkeimpänä työmenetelmänä perhetyöntekijöiden vastauksista nousi esiin kotikäynnit ja istunnot, joissa perhetyöntekijät käyttivät erilaisia menetelmiä.

Kotikäynneillä keskitytään lähinnä arjen asioihin (päivärytmi, ruokailu, puhtaus, terveys ja raha asiat) kun taas istuntotyöskentelyssä syvennytään rauhassa vanhemman/ vanhempien kanssa pohtimaan esim. vanhemman omaa elämän historiaa ja sen vaikutusta nykyhetkeen ja omaan vanhemmuuteen tai mietitään tarkemmin lasten kasvatukseen liittyviä asioita.

Vastaajista kaikki kertoivat käyttävänsä istuntotyöskentelyssä yhdessä asiakkaan kanssa ainakin jotain seuraavista välineistä: sukupuuta, elämänjanaa, erilaisia roolikarttoja, muun muassa vanhemmuuden ja parisuhteen roolikarttoja sekä verkostokarttaa. Seitsemän perhetyöntekijöistä mainitsi vielä erikseen keskustelun käyttämänä menettelmänä

Useat perhetyöntekijät korostivat myös MIM-videon merkitystä osana perheen vuorovaikutuksen tarkastelua (seitsemän kymmenestä).

Mim-vuorovaikutus videointi on myös paljon käytetty työmenetelmä, jonka avulla pyritään parantamaan lapsen ja aikuisen välistä suhdetta

Näiden lisäksi kuusi perhetyöntekijää kertoi käyttävänsä erilaisia kortteja ja pelejä etenkin lasten ja nuorten kanssa, sekä lasten ja nuorten kirjaa. Vain kaksi työntekijää kertoi työmenetelmäkseen erilaiset yhteistyöpalaverit ja hoitoneuvottelut, vaikka ne näyttäytyivätkin melko tärkeiksi työharjoittelua suorittaessamme, ne ovat kuitenkin niitä tilaisuuksia, joissa työskentelylle asetetaan tietyt tavoitteet ja tietty kehys ja jolloin paikalla on myös muita kuin perhetyöntekijäpari ja asiakas.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Asiakkaiden kokemukset perhetyön yksikön toteuttamasta perhetyöstä ja sen menetelmistä

Heinon mukaan asiakassuhteen alussa tehdään yhdessä perheen kanssa perhetyön suunnitelma. Siihen kirjataan perheen asettamat tavoitteet perhetyölle, käytettävät työmuodot, perhettä tukevat yhteistyötahot ja perheen oman luonnollisen verkoston antama tuki (Heino ym. 2000, 59–60.) Tutkimuksessamme nousi kuitenkin esiin, että ainoastaan yksi haastatelluista perheistä tiesi tavoitteita pohtiessaan, mitä perhetyö on ja mitä hän siltä haluaa, ja osasi siten määrittellä tavoitteitaan myös paremmin. Muille se, mitä perhetyö on, oli selvinnyt vasta ajan kanssa, joten tavoitteiden määrittely oli ollut hankalampaa.

Tulokset painottivat hoitoon sitoutumisen tärkeyttä. Asiakkaan sitoutumiseen vaikutti paljon se, miksi he olivat hoitoon tulleet, onko hoito määritelty heille niin sanottuna viimeisenä mahdollisuutena huostaanoton välttämiseksi vai ovatko he itse halunneet apua. Toki perheet eivät aina silti kykene sitoutumaan ja työskentelemään riittävästi, vaikka sitä haluaisivatkin.

Kaksi haastattelemistamme perheistä oli erityisen motivoituneita ja kokivat perhetyön avun olevan sitä, mitä tarvitsevat. Kuitenkin etenkin toisen vähemmän motivoituneen perheen haastattelu vahvisti Heinon ym. (2000, 32–33) käsitystä, jonka mukaan asiakasperheen motivointi työskentelyyn on usein pientä vapaaehtoista pakkoa, koska perhetyöstä kieltäytymistä saattaa seurata lapsen huostaanotto. Kyseinen perhe tuli huostaanoton uhalla eikä kokenut perhetyön olevan heitä varten, koska ei nähnyt perheen tilannetta samoin kuin perhe- ja sosiaalityöntekijät. Vanhemman mukaansa tilanne oli jo parantunut, mutta uhka huostaanotosta leijui silti pään yllä.

Hurtigin mukaan Lapset jäävät usein sivuosaan työprosessien keskittyessä ammattilaisten ja vanhempien välisen yhteistyösuhteen rakentamiseen. Äärimillään lapset huomioidaan yksilöinä vasta sijoitusprosessien yhteydessä. (Hurtig 2003, 11.) Tutkimuksemme ei kuitenkaan vahvistanut tätä, vaan kaikki haastatelluista asiakkaista painottivat perhetyön olevan koko perheen tukemista ja huomioimista, ei lapsen tai pelkästään vanhemman. Eräs haastatelluista mainitsi lisäksi työntekijöiden tutustuneen hänen lisäksi myös hänen leikki-ikäisiin lapsiinsa. Työntekijät itse nostivat käyttämässään menetelmissä esiin myös lasten ja nuorten kirjat, jotka voivat toimia apuna lasta tai nuorta huomioitaessa ja hänen näkemystään selvitettäessä.

Tuloksista nousi esiin myös asiakkaan ja perhetyöntekijän välinen luottamus, mikä ei synny hetkessä. Vilenin (2002, 48–49.) mukaan luottamus asiakassuhteessa tarkoittaa asiakkaan kunnioittamista. Työntekijän ei tarvitse hyväksyä asiakkaan tekoja, mutta voi kuuntelemalla osoittaa ymmärrystä niitä tekijöitä kohtaan, jotka ovat johtaneet asiakkaan tekemiin ratkaisuihin ja luottamusta asiakkaan kykyihin ja voimavaroihin ongelmien ratkaisemiseksi. Asiakkaiden kokemus siitä, että heitä oli kohdeltu vanhempina kunnioittavasti ja että olivat saaneet ilmaista kaikki tunteensa sellaisina, kuin he ovat ne kokeneet, vahvisti Vilenin teoriaa. Luottamuksen ja kunnioituksen lisäksi asiakasperheet arvostivat perhetyön tukea ja sitä, että tukea on tarvittaessa aina tarjolla, mihin vuorokauden aikaan tahansa.

Asiakasperheistä kolme neljästä koki perhetyön tuoneen positiivista muutosta perheen tilanteeseen. Perheiden oli kuitenkin hankala määritellä, että mihin asioihin on tullut edistystä ja siksi vastaukset olivat pääosin melko suurpiirteisiä esimerkiksi tapaamisissa eteenpäinmeno tai että heitä on vähän opastettu siinä, mitä heidän pitäisi tehdä. Yksi perheistä kuvasi muutosta sillä, että lapsi on saanut jäädä kotiin. Heidän vastaus oli muutonkin paljon konkreettisempi ja vahvisti Bergin näkemystä siitä, että onnistumisen kokemukset liittyvät tyypillisimmillään arkipäivään; rahankäytön järkevöitymiseen, juomisen lopettamiseen,

lapsen oireilun vähenemiseen, siisteyden lisääntymiseen ja perheen virkistymiseen. (Berg ym. 2000, 23).

Haastateltavien asiakasperheiden kanssa oli käytetty monenlaisia menetelmiä työskentelyn aikana, mutta menetelmistä tärkeimpinä esiin nousivat istuntotyöskentely, keskustelut, MIM-videointi ja erilaiset kartat, toiminnalliset ryhmät ja retket. Oleellista ei kuitenkaan ole itse menetelmät, vaan se mitä niiden sisällä tapahtuu.

Kaikissa asiakashaastatteluissa mainittiin kotikäyntityöskentely. Hurtig korosti kotikäyntien merkityksen perhetyössä. Kotona käyminen antaa monipuolista, usein puuduttaviin asiatietoihin verrattuna elävää ja aistimuksellista tietoa perheen arjesta. Kodin ja sen asukkaiden ulkoinen olemus sekä ihmisten tapa toimia tarjoaa informaatiota, jota muulla tavoin olisi vaikea, jopa mahdoton saada. Kodin katsominen, haistaminen ja kuunteleminen tarjoavat työntekijöille myös lähtökohtia keskustelulle (Hurtig 2003, 119.)

Tutkimuksemme asiakasperheet näkivät kuitenkin myös kritisoitavaa kotikäynteihin liittyen. Kritiikkiä tuli muun muassa siitä, että koko aika on saattanut mennä jonkun niin sanotun tyhjänpäiväsen asian puimiseen, eikä ole päästy käsittelemään suunniteltuja asioita ja siitä, että käyntejä ja suunniteltuja asioita on peruuntunut perhetyöntekijöistä johtuen. Asiakkaiden työnteon ja perhetyön yhdistämisen hankaluus aiheutti myös kritiikkiä perhekuntoutuksen asiakkaissa, kun toinen kritisoi, että päivät täytyy olla kotona ja toinen valitti työskentelyn olevan liian tiheää työssä käyvälle.

7.2 Perhetyöntekijöiden kokemukset toteuttamastaan perhetyöstä ja käyttämistään menetelmistä

Tuloksissa korostui se, että perhetyö ja sen onnistuminen määrittyy lapsen edun mukaan. Työskentely on kokonaisvaltaista, jota ohjaa lapsen etu. Tällöin tulee muistaa se, että aina toivottu lopputulos ei ole lapsen edun mukaista.

Työntekijöiden vastausten tuloksista suurimmiksi tekijöiksi perhetyön lopputulokselle painottuivat asiakkaan sitoutuminen tai sitoutumattomuus, luottamus ja sen puute sekä eri verkostojen yhteistyön toimivuus. Asiakkaan sitoutumattomuuden perhetyöntekijät kertoivat johtuneen muun muassa siitä, että asiakas ei kokenut tavoitteitaan omikseen tai että perhe oli pakotettu hoitoon huostaanoton uhall.

Tämä vahvistaa Myllärniemen ajatusta siitä, että lastensuojelun perhetyön haasteena on motivoida asiakas yhteistyöhön, koska ongelmana on usein asiakkaan motivaation puute, varsinkin jos lastensuojelun asiakkuus alkaa vastoin omaa tahtoa. Edellytyksenä perhetyön onnistumiselle on, että vanhemmilla on kyky ja halu hakea ja vastaanottaa apua. (Myllärniemi 2007,46.)

Työntekijöiden kokemus asiakkaiden hoitoon sitoutumattomuudesta liittyy mielestämme asiakkaiden kokemukseen tavoitteiden asettamisen hankaluudesta. Kuten edellä on todettu, asiakas usein sitoutuu hoitoon paremmin, jos hän on ollut aktiivisesti hoidon tavoitteita asetettaessa, asiakkaat kokivat kuitenkin tavoitteiden asettamisen hankalaksi, koska eivät tieneet, mitä perhetyö on, jolloin tavoitteet saattoivat olla suurimmaksi osaksi työntekijöiden asettamia.

Olemme Myllärniemen(2007, 53) kanssa samaa mieltä siitä, että työmenetelmiä tulee käyttää tilanteen mukaan. Menetelmien käytöstä ei kuitenkaan saa muodostua väkinäistä rutiinia, vaan työntekijällä on oltava kyky nähdä menetelmien käytölle otolliset tilanteet, olla niin sanotusti tilanneherkkä.

Mielestämme perhetyöntekijän on hyvä tuntea erilaisia työmenetelmiä. Työntekijän pitää ymmärtää miksi ja mitä menetelmää käytetään. Menetelmien avulla perhetyöntekijän on mahdollista saada perheestä ja perheenjäsenistä erilaisia tietoja.

Sekä työntekijöiden kuvaus käyttämistään työmenetelmistä että asiakkaiden kokemukset niistä vahvistivat Myllärniemen näkemystä siitä, että perhetyössä

on viime aikoina kiinnitetty huomiota lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen vahvistamiseen ja havainnointiin keskittyviin menetelmiin. Perhetyöntekijöiden käyttämistä menetelmissä nousivat esiin keskustelun, istuntotyöskentelyn ja erilaisten karttojen lisäksi erilaiset toiminnalliset ryhmät, joihin osallistuvat vanhemmat tai vanhempi ja lapsi, retket ja MIM-videointi. Nämä kaikki menetelmät antavat perhetyöntekijöille hyvän mahdollisuuden havainnoida ja arvioida vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä keinoja kehittää sitä.

Asiakkaiden ajatuksia oli tutkimusaineistossa enemmän kuin työntekijöiden, mutta mielestämme oli tärkeää saada asiakkaiden kokemukset esille työskentelyssä. Asiakkaat pystyivät kertomaan parhaiten omakohtaisista ja asiakaslähtöisistä kokemuksistaan työskentelyssä, kun taas työntekijät kertoivat laajemmin miten perhetyötä toteutetaan HDL:ssa.

7.3 Tutkimuksen hyödyntäminen tulevaisuudessa

Tutkimuksemme aineisto koostuu neljästä asiakasperheen haastattelusta sekä kymmenestä perhetyöntekijän kyselylomakkeesta, joten aineistomme tuloksia ei voi yleistää. Koemme kuitenkin, että aineistostamme nousi esiin riittävästi sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia perhetyöstä, jotta tutkimustamme voi hyvin hyödyntää perhetyön kehittämisessä.

Uskomme tutkimuksemme auttavan perhetyöntekijöitä näkemään paremmin asiakkaiden tarpeita, koska tutkimuksemme avulla he näkevät, miten asiakkaat ovat heidän työnsä kokeneet. Tutkimuksemme tulosten perusteella näkisimme, että asiakkaille pitäisi jo alkuvaiheessa paremmin täsmentää, että mitä perhetyö on. Täten asiakkaat pystyisivät paremmin pohtimaan myös itse tavoitteitaan hoidolleen, mikä voisi auttaa heitä hoitoon sitoutumisessa. Asiakkaiden kokemukset perhetyön perhekeskeisyydestä ja kunnioittavuudesta kannustavat toivottavasti perhetyöntekijöitä jatkossakin panostamaan asiakkaan huomioimiseen ja perhekeskeiseen työotteeseen. Perhetyön tuki ja työntekijöiden jousta-

vuus nousivat myös esiin asioina, joita asiakkaat perhetyössä arvostivat ja joilla oli suuri vaikutus perheiden kuntoutumiseen.

8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

8.1 Eettisyys terveys- ja sosiaalialan tutkimuksissa

Koska terveys- tai sosiaalialan tutkimuksiin osallistuvat henkilöt ovat tavallisesti jonkinlaisen hoidon piirissä, joutuu tutkija usein erityisten eettisten pohdintojen eteen. Tutkittavat voivat kärsiä esimerkiksi erilaisista mielenterveyden ongelmista ja tarvita apua sekä ohjausta päivittäisessä elämässään. He voivat kärsiä monin tavoin, sekä psyykkisesti että fyysisesti, ja voivat tuntea epäonnistuneensa elämässään, vaikka he olisivatkin olosuhteiden uhreja. Tällaiset ihmiset ovat usein korvaamattoman arvokkaita tutkimuksen kannalta ja tarjoavat hyödyllistä tietoa erilaisista ihmiselämän ulottuvuuksista. Keskeiseksi eettiseksi ongelmaksi tulee se, onko moraalisesti hyväksyttävää lähestyä tällaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä ja pyytää heitä osallistumaan tutkimukseen (Mäkinen 2006, 111–112.)

Luottamuksellisuuden vaatimukset antavat oman erityispiirteensä tutkimukseen, koska tutkimusotoksen määrittäminen voi olla hankalaa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten vaitiolovelvollisuuden vuoksi (Mäkinen 2006, 112).

Sosiaali- ja terveysalan tutkimukset ovat yleensä kosketuksissa tutkimukseen osallistuvien henkilöiden tunteiden kanssa. Tutkittavien elämäntilanteet ovat usein hankalia, eikä tutkija halua toiminnallaan pahentaa niitä entisestään. Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset ovat monimutkaisia, ja tutkijankin reaktiot tutkimuksessa esiin nousseiden eettisiin ongelmatilanteisiin ovat usein tunnepitoisia. Ihmisten spontaanit reaktiot johonkin ongelmatilanteeseen kertovat paljon siitä, kuinka eettisesti hyväksyttävänä he kyseisen asian näkevät. Spon-

taanit tunteidenilmaisut tuovat julki varsin ytimekkäitä mielipiteitä eettisistä kysymyksistä ja tunnepitoinen lähestymistapa onkin tärkeä osa tämän tyyppistä tutkimusta. (Mäkinen 2006, 113.)

Aineiston analyysiä tehdessämme ja tuloksia kirjatessamme jouduimme miettimään, voimmeko nimetä perheet esimerkiksi perhe Virtaseksi ja Perhe Heinoiseksi vai kirjoittammeko vain yleisesti asiakasperheistä. Pelkäsimme, että koska olemme käyttäneet melko paljon suoria lainauksia asiakkaiden haastatteluista, voisi tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetti kärsiä. Pohdittuamme asiaa tulimme kuitenkin siihen tulokseen, että opinnäytetyömme prosessin aikana HDL:n Perhetyön yksikön asiakkaiden määrä on ollut niin suuri, että näiden neljän perheen tunnistaminen meidän kuvausten pohjalta olisi hankalaa. Asiaan vaikutti myös se, että haastattelujen välillä on voinut olla pitkiäkin aikoja, jolloin asiakkaat ovat voineet jo vaihtua.

Perheitä haastatellessamme jouduimme myös pohtimaan, että kuinka suuri merkitys tutkimuksen aineistoon oli sillä, että perhetyöntekijät saivat itse vaikuttaa siihen, että keitä perheitä haastattelimme. Emme päässeet tapaamaan suurinta osaa perheistä ja siten kysymään heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseemme, vaan perhetyöntekijät saattoivat itse todeta, että esimerkiksi Virtasen perhe voi hyvinkin suostua tutkimukseen, mutta taas esimerkiksi Saarisen perhe tuskin osallistuu, jolloin emme päässeet perhettä tapaamaan. Tämän vaikutusta aineistoon ja siten tuloksiin, on kuitenkin hankala määritellä.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa tutkimuksen toteuttamista ja tutkimuksen luotettavuutta ei voi pitää toisistaan erillisinä tapahtumina. Viime kädessä laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja hänen rehellisyytensä, koska arvioinnin kohteena on tutkijan tutkimuksessaan tekemät teot, valinnat ja ratkaisut. Tutki-

jan tulee siten arvioida tutkimuksensa luotettavuutta jokaisen tekemänsä valinnan kohdalla. (Vilkkä 2005, 158.)

Tutkimusmenetelmistä ei voida sanoa, onko se epäluotettava vai luotettava. Luotettavuus määräytyy suhteessa tutkittavaan ilmiöön. (Metsämuuronen 2006, 200.) Tässä tutkimuksessa olemme pyrkineet lisäämään tutkimuksen luotettavuutta kuvaamalla mahdollisimman tarkasti tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheita. Haastattelujen litteroinnit ja analyysin vaiheet olemme kirjoittaneet auki, jotta lukija on selvillä työmme eri vaiheista.

Ensimmäistä haastattelua kuunnellessamme huomasimme auttaneemme liikaa asiakkaita vastaamaan. Emme olleet osanneet kuunnella hiljaa, vaan olimme hetkittäin niin sanotusti jatkaneet asiakkaan lausetta, jos hän ei sitä saanut mieleensä. Olimme muun muassa kysyneet, että tarkoittiko hän asian näin ja näin, mihin asiakas oli sitten voinut vastata, että kyllä. Tämä hankaloitti myös aineiston analyysiä, kun emme voi omia sanomisiamme käyttää, vaikka tiedämme, että sitä asiakas yritti sanoa.

Teemahaastattelun lisäksi olemme keränneet työntekijöiden kokemuksia käyttämistään työmenetelmistä ja toteuttamastaan perhetyöstä kyselylomakkeilla. Tällä keinoin olemme saaneet opinnäytetyöhöme syvällisempää näkemystä, mikä lisää myös tutkimustuloksien luotettavuutta.

9 POHDINTA

Harjoittelumme Pitäjänmäellä Perhetyön yksikössä selkeytti opinnäytetyömme tekemistä huomattavasti. Pehdyimme Perhetyön yksikköön toimintaympäristönä ja saimme selkeämmän kuvan myös Lastensuojelun perhetyöstä ja sen menetelmistä, niin avoperhetyössä kuin kuntouttavassakin perhetyössä. Pyrimme myös jatkuvasti, niin erilaisissa neuvotteluissa ja palavereissa kuin koti-

käynneilläkin havainnoimaan Perhetyön yksikön toteuttamaa perhetyötä ja sen menetelmiä kuten myös muun muassa lapsen edun toteutumista.

Aineistonkeruu oli huomattavasti hankalampaa kuin olimme odottaneet. Loppujen lopuksi useiden yritysten jälkeen saimme kokoon tavoitteemme eli neljä asiakasperhe -haastattelua, valitettavasti kyselylomakkeita saimme takaisin vain kymmenen kappaletta eli noin puolet. Haastattelujen saamisessa yhtälailla hankalaa on ollut saada asiakkaita paikalle sovittuna aikana kuin saada perhetyöntekijöitä kysymään asiakasperheidensä kiinnostusta osallistua tutkimukseemme. Kyselylomakkeet jaoimme kaikille perhetyöntekijöille ja heille annettiin useampia tilaisuuksia palauttaa lomake.

Yhdymme Hirsijärven ja Hurmeen (2004, 97) näkemykseen siitä, että haastattelija on haastattelutilanteessa samalla sekä osallistuva että tutkiva persoona, joka joutuu siihen ihmisenä osalliseksi. Kuitenkin haastattelijalta vaaditaan yleensä oman osuuden minimoimista. Tämä tarkoittaa sitä, että hänen tulisi olla puolueeton, hän ei saisi osoittaa mielipiteitä, ei heittäytyä väittelyyn, ei hämmästellä mitään.

Ensimmäisestä haastattelutilanteesta opimme monia tärkeitä seikkoja, joita osasimme sitten hyödyntää kun haastattelimme loput kolme asiakasta. Teema-haastattelu on lähellä syvähaastattelua, ja haastattelija on myös ihminen eikä pelkkä mittaväline. Tavoitteena voidaan pitää kommunikaation luontevuutta, ei sen kaavamaisuutta. (Hirsijärvi ja Hurme 2004, 97.)

Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä ja vaativa työprosessi, joka opetti meille lastensuojelun perhetyöhön tutustumisen lisäksi tutkimuksellisia taitoja, asennetta ja pitkäjänteisyyttä.

LÄHTEET

- Aho, Soile; Kulmala U; Räihä, H; Porkka, S. & Timlin, S. 1995. Lapsen etu. Raportit ja selvitykset 8. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Andrew, M & Ovaskainen, A 2001. Vanhemmuuden roolikartan selkoversio. Teoksessa Mari Rautiainen (toim.): Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Auvinen, Riitta 1995. Lapsiperhe Suomessa. Helsinki: Väestöliitto.
- Berg, Kristiina; Heino, Tarja & Hurtig, Johanna 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2000. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & valli, Raine. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. metodin valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana, 2001. Teemaanalyysi. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalletutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Ps-Kustannus, Jyväskylä.
- Heikkilä, Tarja 2005. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita prima Oy.
- Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Helsinki: Stakes.
- Helminen, Jari (toim.) 2006. Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. PS-kustannus.
- Helminen, Marja-Liisa 2001. Vanhemmuuden roolikartan käyttökokemuksia Teoksessa Mari Rautiainen (toim.): Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

- Hirsijärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsingin yliopisto.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme Helena 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsingin yliopisto.
- Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa: Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Järvinen, Ritva; Lankinen, Aila; Taajamo, Terhi; Veistilä, Minna & Virolainen, Arja 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Prima.
- Kananoja, Aulikki. & Turunen Merja-Maaria 1996. Tähän suuntaan lastensuojelu. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Stakes.
- Karppinen, Tintti & Airikka, Sauli 2001. Vanhemmuuden roolikartta avohuollon perhetyössä. Teoksessa Mari Rautiainen (toim.): Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Kettunen, Reetta & Kähäri-Wiik, Kaija & Vuori-Klemilä, Anne & Ihalainen, Jarmo 2002 Kuntoutumisen mahdollisuudet. Porvoo: WSOY.
- Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International methelp.
- Mikkola, Matti 2004. Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan abc. Helsinki: Tammi.
- Myllärniemi, Anniina 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytönä- jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris- Instituutin julkaisusarja 6/2007.
- Pohjola Kirsi 2005. Perhe ja lapsen perhe. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Reijonen, Mikko 2005. ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?” – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Räty, Tapio 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki:Edita.
- Salo, Saara & Mäkelä, Jukka 2006. MIM-vuorovaikutushavainnoinnin käsikirja. Helsinki: Psykologien Kustannus.
- Saarnio, Tuula 2004. Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.
- Strömberg, Juha-Pekka 2006. Lapsiperheiden päihdehoidon kehittämishanke. Helsingin Diakonissalaitos.
- Sosiaaliportti 2009. Lastensuojelun käsikirja 2007/417. Viitattu 3.9.2009. Tuloste tekijän hallussa. <http://www.sosiaaliportti.fi/Page/cc6f551b-cb4b-4e35-b29f-94035a186359.aspx>
- Tamminen, T 2000. Pienten lasten perheet tänään. (Toim.) Häggman-Laitila, Arja; Ruskomaa, Leena & Euramaa, Katri-Ina. Varhaista tukea lapsiperheille. Kokemuksia lapsiperhe-projektin perhetyöstä. paino Käpylä Print Oy. Mannerheimin lastensuojeluliitto. 7-9.
- Tuokko, T & Kallio, T 2001. Päihdeongelmaiset Perhehoidossa. Teoksessa Mari Rautiainen (toim.): Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Uusimäki, Mervi 2005. Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa Reijonen Mikko (toim.)Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilen,Marika; Leppämäki, Päivi & Ekström, Leena 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen Sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY.
- Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva 2007. Perhetyön tieto. Tampere.

LIITE 1 SAATEKIRJE

Olemme sosionomiopiskelijat Hannaleena Salmi ja Jasmin Taatila Diak Etelän Helsingin yksiköstä. Olemme työharjoittelussa Helsingin Diakonissalaitoksen Pitäjänmäen perhetyön yksikössä keväällä 2007 (26.3- 18.5.07). Aloitamme opinnäytetyömme tekemisen harjoittelun puitteissa.

Olemme kiinnostuneita Lastensuojelun perhetyön menetelmistä sekä asiakkaiden että työntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyön tarkoituksena on lähteä kartoittamaan muutamien perheiden avulla, mitä on avoperhetyö ja kuntouttava perhetyö. Teillä on varmasti paras näkemys perhetyön asiakkaana olemisesta ja perhetyöntekijöiden käyttämistä menetelmistä.

Haastattelemme tutkimukseen osallistujia yhden kerran huhti-toukokuussa 2007. Tarvittaessa voimme sopia jonkin muun ajankohdan. Haastattelut tehdään toivomusten mukaan joko haastateltavien kotona tai Pitäjänmäen perhetyön yksikön tiloissa. Haastatteluun voi osallistua molemmat tai toinen vanhemmista ja siihen on hyvä varata aikaa noin 2-3 tuntia. Haastatteluvastaukset käsitellään nimettömästi ja kaikkia tietoja käytetään niin, ettei henkilöitä ja perheitä voida tunnistaa.

Jos olet halukas osallistumaan haastatteluun tai sinulla on jotain kysyttävää meiltä, voit ottaa meihin yhteyttä tai pyytää perhetyöntekijöitä välittämään yhteydenottopyynnön. Voit harkita asiaa ja ilmoittaa sitten mahdollisesta halukkuudestasi osallistua tutkimukseen.

Keväisin terveisin,

Hannaleena Salmi	hannaleena.salmi@student.diak.fi	puh. 040-7295860
Jasmin Taatila	jasmin.solomon@student.diak.fi	puh. 044-5044016

LIITE 2 ASIAKKAIDEN KIRJALLISEN LUVAN PYYTÄMISESSÄ KÄYTETTÄVÄ LOMAKE

Tutkimukseen osallistuvilta pyydetty kirjallinen suostumus

Olemme sosionomiopiskelijat Hannaleena Salmi ja Jasmin Taatila Diak Etelän Helsingin yksiköstä. Tutkimuksemme on opinnäytetyö ja sen nimi on Lastensuojelun perhetyön menetelmät asiakasperheiden ja työntekijöiden näkökulmasta.

Opinnäytetyömme julkistamiseen kuuluu kirjallisen raportin laatiminen ja raportin palauttaminen pdf-muodossa ja lisääminen Diakin opinnäytetyötietokantaan, työn julkistaminen esittelytilaisuudessa ja mahdollisesti työyhteisössä.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain tutkijan tietoon ja minua koskeva aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamani tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin. Annan myös luvan minua koskevien asiakirjojen ja dokumenttien käyttöön ko. tutkimuksessa. Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa hoitooni tai asiakassuhteeseeni.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 3 TEEMAHAASTATTELURUNKO ASIAKASPERHEILLE

TEEMA 1: Perhetyön tavoitteet ja aloitus

- Millainen oli perheen tilanne perhetyötä aloitettaessa?
- Millaista tukea halusitte perhetyöltä?
- Miten määriteltiin perhetyön tavoite? Kuka sen määritteli?
- Miten perhetyön tavoitteissa otettiin huomioon lapset/äiti/isä?

TEEMA 2: Perhetyön menetelmät/toteutus

- Mitä perhetyö mielestänne on?
- Kuvailkaa perhetyötä, jota teidän perheenne kanssa on tehty.
- Mitä menetelmiä perhetyössä on käytetty? /Mitä olette perhetyöntekijän/työntekijöiden kanssa tehneet?
- Kuvailkaa onnistunutta tapaamista perhetyöntekijän kanssa?
- Kuvailkaa mielestänne epäonnistunutta tapaamista perhetyöntekijöiden kanssa?

TEEMA 3: Perhetyön arviointi

- Onko mielestänne perhetyössä päästy tavoitteisiin/ lähennytty tavoitteita?
- Muuttuiko/onko perheenne tilanne muuttunut perhetyön avulla? Miten? Kerrokaa esimerkkejä.
- Vastasiko perhetyö odotuksianne?
- Miten lapset/äiti/isä huomioitiin/huomioidaan perhetyössä?
- Millainen on mielestänne tärkeintä perhetyössä?

- Mikä perhetyössä tuntui/tuntuu erityisen sopivalta teidän perheellenne? Miksi?
- Mikä perhetyössä tuntui/tuntuu epäsoivalta teidän perheellenne? Miksi?

LIITE 4 TYÖNTEKIJÖIDEN KIRJALLINEN SUOSTUMUS
OSALLISTUMISESTA TUTKIMUKSEEN

Opinnäytetyön tekijät: Sosionomiopiskelijat Hannaleena Salmi ja Jasmin Taatila
Diak Etelän Helsingin yksiköstä.

Opinnäytetyön nimi: Lastensuojelun perhetyön menetelmät asiakasperheiden ja
työntekijöiden näkökulmasta.

Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerätään osin HDL:n perhetyöyksikön työnteki-
jöiltä kyselylomakkeella.

Opinnäytetyön julkistamiseen kuuluu kirjallisen raportin laatiminen ja raportin
palauttaminen pdf-muodossa ja lisääminen Diakin opinnäytetyötietokantaan,
työn julkistaminen esittelytilaisuudessa ja mahdollisesti työyhteisössä.

KIRJALLINEN SUOSTUMUS:

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytet-
tävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen
on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei
aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain tutkijan
tietoon ja minua koskeva aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että täytän kyselylomakkeen. Kyselylomakkeella antamiani tie-
toja käytetään vain kyseisen tutkimuksen tarpeisiin. Tutkimuksesta kieltäytymi-
nen ei vaikuta työsuhteeseeni. Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osal-
listumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni
tai että se vaikuttaa työsuhteeseeni.

Päiväys

Tutkittavan

allekirjoitus

ja

nimenselvennys

LIITE 5 KYSELYLOMAKE

Vastaajien taustatiedot:

Ikä: _____

Sukupuoli: _____

Koulutus: _____

Kuinka monta vuotta olet työskennellyt lastensuojelun perhetyössä? _____

Lastensuojelun perhetyö:

Miten määrittelet työssäsi lastensuojelun perhetyön?

Millaisia työmenetelmiä käytät työssäsi?

Kuvaile esimerkin avulla onnistunutta avoperhetyötä/perhekuntoutusta.

Kuvaile esimerkin avulla epäonnistunutta avoperhetyötä/ perhekuntoutusta.
